

2023 • DECEMBER

MARIËNBURG

JAAR 40 • 05

MAGAZINE

VAN EN VOOR KRITISCH KATHOLIEKEN

+
MINI-SPECIAL

KERSTMIS IS VERONTRUSTEND

GOD 9.0

TÜBINGEN – EEN TWEELUIK

MINI-SPECIAL 40 JAAR MARIËNBURG

DE BERGREDE VAN AANTJES

KERK EN SLAAFGEAAKTEN

COL OF ON

MARIËNBURG MAGAZINE VAN
EN VOOR KRITISCH
KATHOLIEKEN IS EEN UITGAVE
VAN MARIËNBURG, VERENIGING
VAN KRITISCH KATHOLIEKEN, EN
VERSCHIJNT
VIJF MAAL PER JAAR. OVERNAME
VAN ARTIKELEN IS TOEGESTAAN
NA OVERLEG MET DE REDACTIE.

© 2023 MARIËNBURG
ISSN1878-8734

WEBSITE

www.marienburgvereniging.nl

REDACTIE

Eindredacteur: Arthur van Tongeren

Redacteuren:

Henk Baars

Tom van den Beld

Michel Besnard

Riet Bos

Erik Jurgens

Gerard Swüste

Paul van Velthoven

REDACTIE-SECRETARIAAT

redactie@marienburgvereniging.nl

VORMGEVING

Echthetty, Schijndel

DRUK

Rekafa drukkers, Venlo

LIDMAATSCHAP / ABONNEMENT

Lidmaatschap van Mariënburg inclusief
abonnement op Mariënburg Magazine:

€ 35,- per jaar.

Abonnement zonder lidmaatschap:

€ 25,- per jaar.

Proefabonnement: 3 nr's voor € 15,-

Losse nummers: € 5,-

Aanmelden bij het secretariaat of via de
website.

IBAN: NL77 RABO 0329 9215 68

BIC-code: NLRABO2U

Mariënburg is ANBI erkend.

BESTUUR MARIËNBURG

Harrie van den Akker, voorzitter,
06-48590171

Riet Bos, penningmeester, 06-43928591

Yvonne Beker, lid, 06-22421184

Walther Burgering, lid, 06-29562865

Mia Janssen-Brouwer, lid, 06-20002835

bestuur@marienburgvereniging.nl

SECRETARIAAT

Het Fort 29

5581 AB Waalre

040-8442967

secretariaat@marienburgvereniging.nl

04

God 9.0

PIET VAN VELDHIJZEN

08

De 'Bergrede' van Aantjes

ERIK JURGENS / WILLEM AANTJES

10

Kerstmis is verontrustend

ARJAN BROERS

13

Kerken en slavernij

YOSÉ HÖHNE SPARBORTH

16

“Laat iedere gelovige voor
vol worden aangezien”

GERARD SWÜSTE

18

Tübingen, De erfenis van Hans Küng,
een tweeluik

MICHEL BESNARD, m.m.v. EMILIO DE VLAM

Veertig jaar inspiratie
MINI-SPECIAL

EN VERDER...

07 POËZIE | Geen kerstcantate

12 COLUMN | Biechten of excuus vragen?

22 GRENZELOOS GELOVEN | Conferentie internationale ngo's

24 TEN SLOTTE | Zout en licht

Aanbevolen:
**Concert '150
psalmen vrij'**

Op Eerste Paasdag dit jaar overleed Huub Oosterhuis. Zijn vrije vertaling van alle 150 psalmen werd door Antoine Oomen op muziek gezet. Dit grote werk is in de zomer gereedgekomen. *Op 17 februari 2024* organiseren de geloofsgemeenschappen Sove, de Kapel en Oase rondom dit bijzondere feit een concert waarbij (een aantal van) deze psalmen worden uitgevoerd. In feite dus allemaal hagelnieuwe liturgische liederen... Het concert wordt gegeven door het Koor voor nieuwe Nederlandse religieuze muziek, o.l.v. de componist zelf, m.m.v. Roland Aalbers (piano) en solisten Heleen Oomen (mezzosopraan) en Mark Walter (bariton). Alex van Heusden verzorgt een inleiding.

Datum: 17 februari 2024,
Aanvang: 15.30 uur
Plaats: Johanneskerk
Mercuriuslaan 1B, Eindhoven
Entreprijs: € 15

**Na afloop is er een gezellig
samenzijn**

HET EERSTVOLGENDE NUMMER
VERSCHIJNT MEDIO MAART 2024.
BIJDRAGEN UITERLIJK 15 JANUARI
AAN HET REDACTIE-ADRES.

ALS LOESJE

Niet alleen onze Mariënborgvereniging viert dezer dagen haar 40-jarig bestaan, ook Loesje doet dat. Je zou zo maar kunnen zeggen dat Loesje ons maatschappijkritische tweelingzusje is. Bij hun geboorte in de doemdenkende jaren 80, waren de beide zusjes al meteen kritisch, dwars en tegendraads. Beide zusjes hadden grote idealen: de wereld en de kerk verbeteren. Dat deden zij los van elkaar – al waren er wel raakvlakken, getuige Loesje-teksten als “Ik geloof dat ik twijfel”, “God zij ons” en “Zou God nog in ons geloven?”.

De grootste uitdaging voor Loesje was – in de woorden van medeoprichter Anne Veenstra – dat mensen niet mismoedig worden of bij de pakken gaan neerzitten, maar zich juist een mening vormen en die uiten. Nou, dat was bij onze vereniging niet tegen dovemansoren gezegd: we hebben ons niet ingehouden, en de oppositie en de confrontatie gezocht om alsnog de Vaticanum II-idealen te realiseren in een kerk die bij de tijd zou zijn. Wellicht heeft Loesje meer positiefs voor elkaar gekregen in de wereld dan onze vereniging in de kerk.

Met grote idealen kan het dus verkeerd aflopen, zeker als de tegenkrachten groot zijn. Jezus van Nazaret bekocht het met zijn dood. Wij werden een recalcitrante paria. Loesje was liever, altijd positief, werd bijna altijd beloond met een glimlach. Loesje was ook wijs: “veranderen, begin maar alvast, de maatschappij komt wel”. Veel kritisch katholieken lazen dat als ‘veranderen, begin maar alvast, de kerk komt wel (of niet)’, verlieten de kerk, begonnen een Ecclesia of een vrije geloofsgemeenschap. Anderen bleven binnen de kerk, vol hoop, zwijgend, maar niet alles meer gelovend.

Op één punt verschilt Mariënborg wezenlijk van Loesje: wij zijn een vereniging van leden die elkaar willen inspireren, steunen en bemoedigen, o.a. in ons Magazine. “Leven is het meervoud van lef”, zei Loesje ooit. Laten we dus ruim baan geven aan ideeën hoe ons geloof handen en voeten te geven in liturgie en diaconie, met compassie voor elkaar, in zorg voor onze aarde. Zelf en met elkaar beginnen – hopelijk volgt de kerk met deze paus. Het vuur van de hoop zal ons op de been houden: het brandende braambos, het vuur van profeten en van het begin: Vuur dat ons aanstoot in de morgen. En dat wij niet uit elkaars genade vallen.

TEKST HARRIE VAN
DEN AKKER
BEELD STOCK

TER-
ZIJ-
DE

God 9.0

Ons bewustzijn is altijd in ontwikkeling. Als peuter leef je met een magisch wereldbeeld: jij klein en machteloos in een veel te grote wereld die alleen met rituelen veilig te hanteren is. In een lange en soms moeizame ontwikkeling ga je er uiteindelijk thuisraken en je plek vinden. Je ontdekt de wereld verschillende keren opnieuw, als je vorige wereldbeeld niet meer past bij de levenservaring die je inmiddels hebt opgedaan.

Maar hoe zit dat met je Godsbeeld, je Jezusbeeld, je ervaring met het heilige? Heb je God en Jezus ook al die keren opnieuw ontdekt, of blijf je een magisch Jezusbeeld hanteren terwijl je voor het overige een wereldwijze eenentwintigste-eeuwer bent geworden? Hebben onze godsbeelden meegedaan met alle updates van ons bewustzijn, of zijn ze ergens achtergebleven – zodat ze, als je ze een keer nodig hebt, totaal niet meer passen bij de rest van je denken en voelen?

Het boek *God 9.0* biedt om te beginnen een beschrijving van de ontwikkeling van het religieus bewustzijn, in samenhang met het sociaal bewustzijn

Hebben onze godsbeelden meegedaan met alle updates van ons bewustzijn, of zijn ze ergens achtergebleven?

en het wereldbeeld, in (uiteindelijk) negen fasen of lagen. Voor veel lezers, vooral als ze een traditionele religieuze opvoeding hebben gehad, blijkt het doorlezen van die stadia een feest van herkenning te zijn. Dat geldt gelijkelijk voor katholieken en protestanten. Deze beschrijving beslaat circa twee derde van het boek. Het laatste deel is gewijd aan een beschrijving van spirituele of mystieke ervaring.

Ontwikkelingslagen

God 9.0 maakt gebruik van het ontwikkelingsmodel dat stamt uit de Integrale Psychologie van Ken Wilber. Het is ook het model dat gebruikt wordt in Spiral Dynamics. Negen ontwikkelingslagen, elk aangeduid met een kleur, elk met eigen drijfveren en allergieën. Het wereldbeeld (en godsbeeld) wordt van laag tot laag steeds wijder, maar de vorige lagen blijven als een waardevolle basis altijd onder de volgende liggen. Je zult al lezend merken dat je je bij een bepaalde laag meer senang voelt dan bij andere. Je kunt ze allemaal intellectueel begrijpen, maar één laag, of het overgangsgebied tussen twee lagen, vormt op dit moment je thuisbasis. Je hoeft niet te proberen, zo hoog mogelijk te scoren: het is geen wedstrijd. Je bent waar je bent en dat is in orde, zolang je anderen ook gunt dat ze zijn waar ze zijn. De één heeft behoefte aan een afgebakend speelveld of een grote mate van uiterlijk houvast, de ander wil daar uitbreken naar een wijdere ruimte. Ieder moet daarin haar of zijn eigen pad vinden.

De titel van het boek, *God negen-punt-nul*, verwijst naar de besturingssystemen van computers. Daarvan worden geregeld updates uitgebracht met een nieuw getal achter de punt, om kleine verbeteringen door te voeren – maar eens in de paar jaar komt er een heel nieuwe versie uit: de eerstvolgende punt-nul-versie. Daar kijkt iedereen naar uit maar iedereen ziet er ook tegenop, want allerlei zaken zien er dan anders uit, en wie weet doen sommige programma's het dan niet meer. De opeenvolgende bewustzijnslagen met hun bijbehorende gods- en mensbeelden worden voorgesteld als zulke ingrijpende her-installaties in ons bewustzijn, waarbij vooruitgang gepaard gaat met onzekerheid. Sommige mensen blijven liever een tijdlang in het oude hangen, dat doet het immers nog prima, terwijl anderen niet kunnen wachten om het nieuwe welkom te heten. En soms wil je zelf verder, maar je omgeving blijft werken

Piet van Veldhuizen (1959) is predikant en daarnaast onder (veel) meer schrijver van columns en boeken.

Weten in welke ontwikkelingslaag/kleur je zit?
Ga naar www.woordenmetzielen.nl, klik in de linkerkolom op 'God 9.0' en vul de zelftest in.

met het vertrouwde of verplichte format, zodat jouw weg vooruit een eenzaam avontuur wordt.

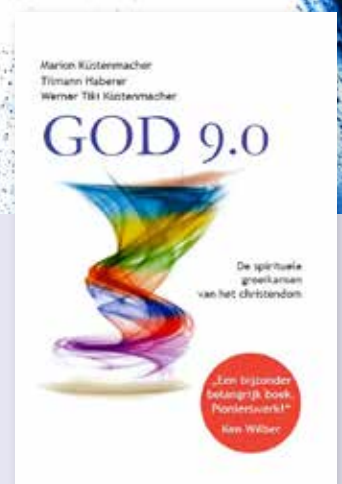
Op zoek naar vernieuwing

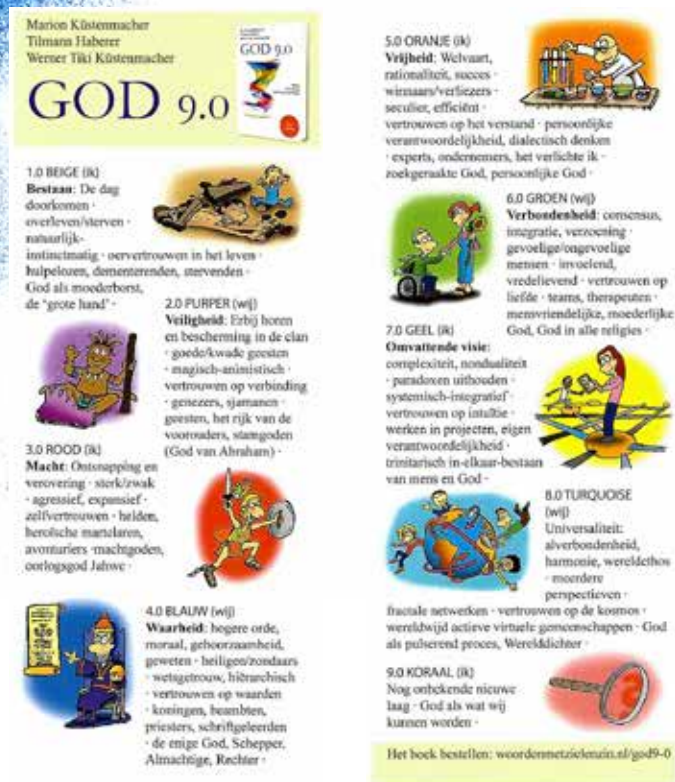
God 9.0 is geschreven door drie Duitse theologen, allemaal uit de evangelisch-lutherse traditie maar ook allemaal geworteld in de oecumene. Ze hebben ooit gedrieën een uitgebreide studiereis naar de Verenigde Staten gemaakt om vertrouwd te raken met het denken van Ken Wilber, met de franciscaanse spiritualiteit van Richard Rohr en met Spiral Dynamics. Uit die reis is het idee voor dit boek geboren.

Marion Küstenmacher heeft eerder veel gepubliceerd over de mystiek van Meister Eckhart. Haar man Werner Küstenmacher is in het Duitse taalgebied bekend van de levenskunst-cursussen *Simplify your life*, en als tekenaar die op televisie jarenlang ultrakorte zondagsmeditaties hield, terwijl de kijker onder zijn hand een tekening zag ontstaan. Tilmann Haberer verbleef in zijn studentenjaren korte tijd in India bij de Bhagwan-gemeenschap, en was de laatste jaren city-pastor in München, met een soort crisisopvangcentrum, letterlijk ondergronds in het metrostation onder de Marienplatz. Alle drie ervaren ze de kerk, zowel de katholieke als de protestantse, als een instituut dat vaker onze spirituele ontwikkeling afremt dan dat ze die de ruimte geeft. Ze hopen op vernieuwing en bevrijding binnen het instituut, maar gaan er ook van uit dat echte vernieuwing meestal buiten de kerkmuren zal plaatsvinden.

*God 9.0 is meer een
boek over jezelf dan een
boek over God*

*God 9.0. De spirituele
groeikansen van het christendom*
– uitgegeven door de auteurs in
eigen beheer, verkrijgbaar via
www.woordenmetzielen.nl
of via Boekwinkeltjes.nl
(€23,50, met verzending €26).

Negen ontwikkelingslagen, elk aangeduid met een kleur, elk met eigen drijfveren en allergieën

Een model

Het is belangrijk om in het oog te houden dat het negen-lagenmodel van *God 9.0* een model is waarmee de rijkdom van de werkelijke ervaring in schema wordt gebracht. Het is niet de werkelijkheid zelf en pretendeert dat ook niet. De schrijvers waken (in het voetspoor van Ken Wilber) voor overmatige versimpeling. Zo vinden ze het bijvoorbeeld heel belangrijk om te stellen dat mystieke ervaring in alle negen lagen voorkomt – dus het is niet zo dat mystiek bij de meer ontwikkelde bewustzijnslagen hoort. Mystieke ervaring is in principe iets dat je overkomt. Je kunt jezelf er meer voor openstellen door meditatie, maar je kunt het niet naar je hand zetten. Wél is het zo dat je met een wijder bewustzijn (in een hogere laag) de mystieke ervaring die je overkomt beter kunt duiden. Op die manier kunnen de schrijvers bijvoorbeeld recht doen aan het feit dat Bernardus van Clairvaux bijzondere mystieke ervaringen had waarin hij de onmetelijke liefde van God ervoer, en tegelijk als een middeleeuws kerkvorst opriep tot de kruistochten en functioneerde in een door-en-door hiërarchisch kerkmodel. Ongeveer hetzelfde gold ook voor gezaghebbende zenmeesters in Japan ten tijde van

de Tweede Wereldoorlog. Hun spirituele eenheidservaring kan authentiek zijn geweest, maar ze konden die blijkbaar niet goed vertalen naar hun veel meer beperkte wereldbeeld en maatschappijbeeld. Verder wordt er in het boek op gewezen dat er doorgaans bij ieder mens sprake is van een ongelijkmatige bewustzijnsontwikkeling: je kunt je intellectueel in een andere laag bevinden dan sociaal, of spiritueel minder ver ontwikkeld zijn dan ethisch. Die vier lijnen gaan idealiter gelijkop, maar in de praktijk lopen ze bij elkaar achter of voor.

Een boek over jezelf

Toen ik dit boek tien jaar geleden in het Duits las, was het voor mij een groot feest van herkenning, zowel voor mijn eigen geloofsweg en mijn weg door de wereld, als voor mijn werk in een protestantse geloofsgemeenschap waar het soms haakt en schuurt tussen mensen met verschillende gods- en mensbeelden. Het gaf vooral ontspanning: ik hoef niet aan mensen te sjoeren om ze van het ene godsbeeld naar het andere te slepen, ik moet alleen ruimte en veiligheid scheppen waarin voor iedereen op zijn of haar tijd ontwikkeling mogelijk is. Na er een paar jaar zelf van genoten te hebben, besloot ik het boek in het Nederlands te vertalen en het al vertalend te bespreken met een groep mensen in mijn omgeving, mensen van binnen en buiten de kerk. De Nederlandse versie van het boek is het resultaat van dat project. Toen het klaar was, kwam er ook een vierdelige podcast: een podcastmaker die zichzelf niet als gelovig beschouwt, neemt met mij al pratend in viermaal een halfuur het hele boek door. Wie een beeld van de inhoud wil krijgen, zou om te beginnen die gesprekken kunnen beluisteren (*Podcast God 9.0* – te vinden via vrijwel alle podcast-services (Spotify, Anchor.fm, etc)). *God 9.0* is niet echt een theologisch boek. Het is eerder religieuze ontwikkelingspsychologie, en daarmee ook veel meer een boek over jezelf dan een boek over God. Tilmann Haberer, een van de auteurs, heeft recent een nieuw boek geschreven dat zichzelf aanduidt als een 'ontwerp van een integrale theologie'. Daarin vertaalt hij de oogst van *God 9.0* in een 'geloofsleer' met een sterk persoonlijke insteek. Dat nieuwe boek is onlangs in Nederlandse vertaling verschenen onder de titel *Grenzeloos God. Integraal kijken naar God, mens en wereld* (uitg. Skandalon, mei 2023). Want dat is wat de beweging door alle lagen van *God 9.0* heen doet: steeds wijder worden, ontgrenzen. Daar kun je zomaar een heel leven voor nodig hebben. ●

Geen kerstcantate

Niet alleen in het holst
van de nacht van het jaar,
iedere dag van het jaar
heeft het licht het koud.

Het vraagt om geen engelenstemmen,
het hongert naar
een beetje gerechtigheid
aan deze kant van de tijd.

En dromen doet het ook niet van
eeuwig hemelse zomers
in en om het vaderhuis,
het hunkert naar

aardse dagen ooit
zonder marteling en moord,
het licht dat van puur licht
kind is en woord.

Hans Andreus

En allen die het hoorden verbaasden zich,
uitg. Kok, Kampen, 1975

De 'Bergrede' van Aantjes

Als u dit leest, zijn discussies gaande in de politiek ter vorming van een nieuw kabinet. Zoekend naar teksten over de Bergrede van Jezus, kwam ik de 'Bergrede' tegen van Willem Aantjes, uit 1975.

Het CDA werd zojuist gesmeed, een samengaan van KVP, CHU en ARP. Aantjes sprak op het eerste CDA-congres in augustus 1975, als fractievoorzitter van de ARP in de Tweede Kamer. Op dat congres hield hij een persoonlijk verhaal dat grote indruk maakte.

Grondlegger Piet Steenkamp had voorgesteld om in de CDA-grondslag op te nemen dat het evangelie als 'richtsnoer' zou moeten worden aanvaard. Dit was voor de goed gereformeerde Aantjes veel te weinig. Het evangelie moest 'maatstaf zijn voor het praktisch beleid'. Hij gebruikte de Bergrede om aan te geven dat ons christelijk geloof eist dat we praktisch gevolg behoren te geven aan de opdracht van Jezus. Hij was daartoe zeker geïnspireerd door de teksten van de Werkgroep van Christen-Radicalen (uit KVP, ARP, en CHU - ik behoorde tot die christen-radicalen). Wij waren weer op dat spoor gebracht door Berghuis (voorzitter ARP), die sprak van 'de radicaliteit van het evangelie': niet zomaar een tekst die richtsnoer was, het eiste van ons een radicale inzet voor vrede en gerechtigheid.

Het politieke lot van Aantjes was hard. In 1977 werd hij fractievoorzitter van de eerste CDA-fractie in de Tweede Kamer. Eind 1978 kwam naar buiten dat hij als 19-jarige kort lid was geweest van de 'Germaanse-SS', en bewaker was in het Duitse strafkamp Natal bij

Assen. Wellicht zorgde zijn radicale verhaal binnen het CDA ervoor dat het precies toen uitkwam...

De inhoud van die 'Bergrede' van Aantjes is in onze dagen nog volop aan de orde. Als je de tekst leest, na een halve eeuw, dan schaam je je dat we het intussen nog steeds niet beter doen. Herlezing lijkt mij daarom alleszins op zijn plaats. Een aantal verwijzingen is achterhaald: er zijn, godlof, geen honderdduizenden werklozen en de migratiecrisis is juist fors toegenomen. Lees maar. We kunnen alleen hopen dat christenmensen die betrokken zijn bij de kabinetsformatie het ook lezen - en ernaar zullen handelen...

'Bergrede' van Willem Aantjes

"(...)Waar het om gaat, is dat het aanvaarden van het evangelie als richtsnoer geen vrijblijvende zaak kan en mag zijn. Daar is het evangelie te kostbaar en uniek voor. Zwaarder referentiekader dan het evangelie is er niet. De vraag is niet, hoe goed christen iemand is, maar hoe serieus hij het principiële uitgangspunt van de door hem vertegenwoordigde politieke richting neemt voor zijn politieke activiteiten; in hoeverre het beginsel niet alleen op papier geldt, maar ook in het praktisch beleid als maatstaf en zelfs als voornaamste en laatste maatstaf zal functioneren, en waarop je in die zin ook elkaar tot de orde mag roepen. Niet als een last, maar als een bevrijding. Niet omdat je je aan het evangelie moet houden, maar omdat je ook (en

zelfs) in de politiek mag wandelen aan de hand van Gods geboden en geloften. Het evangelie geeft geen rechtstreekse richtlijnen voor het politieke handelen, maar het geeft wel richtlijnen voor het rechtstreekse politieke handelen, en soms wel degelijk heel concreet. Leest u er Mattheüs 25 maar eens op na: hongerigen voeden, dorstigen te drinken geven, vreemdelingen huisvesten, naakten kleden, zieken en gevangenen bezoeken. Maar dan moeten wij dat wel nú vandaag toepassen. Intussen zijn wij 2000 jaar verder, en kijk eens om u heen!

De hongerigen worden niet gevoed; zij sterven als ratten langs de wegen van hun uitgedroogde landen. En als wij 1 procent van ons nationaal inkomen voor ontwikkelingssamenwerking uitgeven, hebben wij meer zorgen over de vraag of die ene procent wel goed wordt besteed, dan over de vraag of die 99 procent die wij voor onszelf reserveren wel goed wordt besteed. De dorstigen worden niet gelaafd. Zij worden aan hun lot overgelaten. En als wij ons aan ons televisietoestel volzuigen met het vergif van de consumptiereclame, dan zit ons de verhoging van de alcoholaccijns meer dwars dan de ellende van de dorstigen in de wereld.

De vraag is niet: 'Hoe goed heb je verdiend?', maar: 'Hoe goed heb je gediend?'

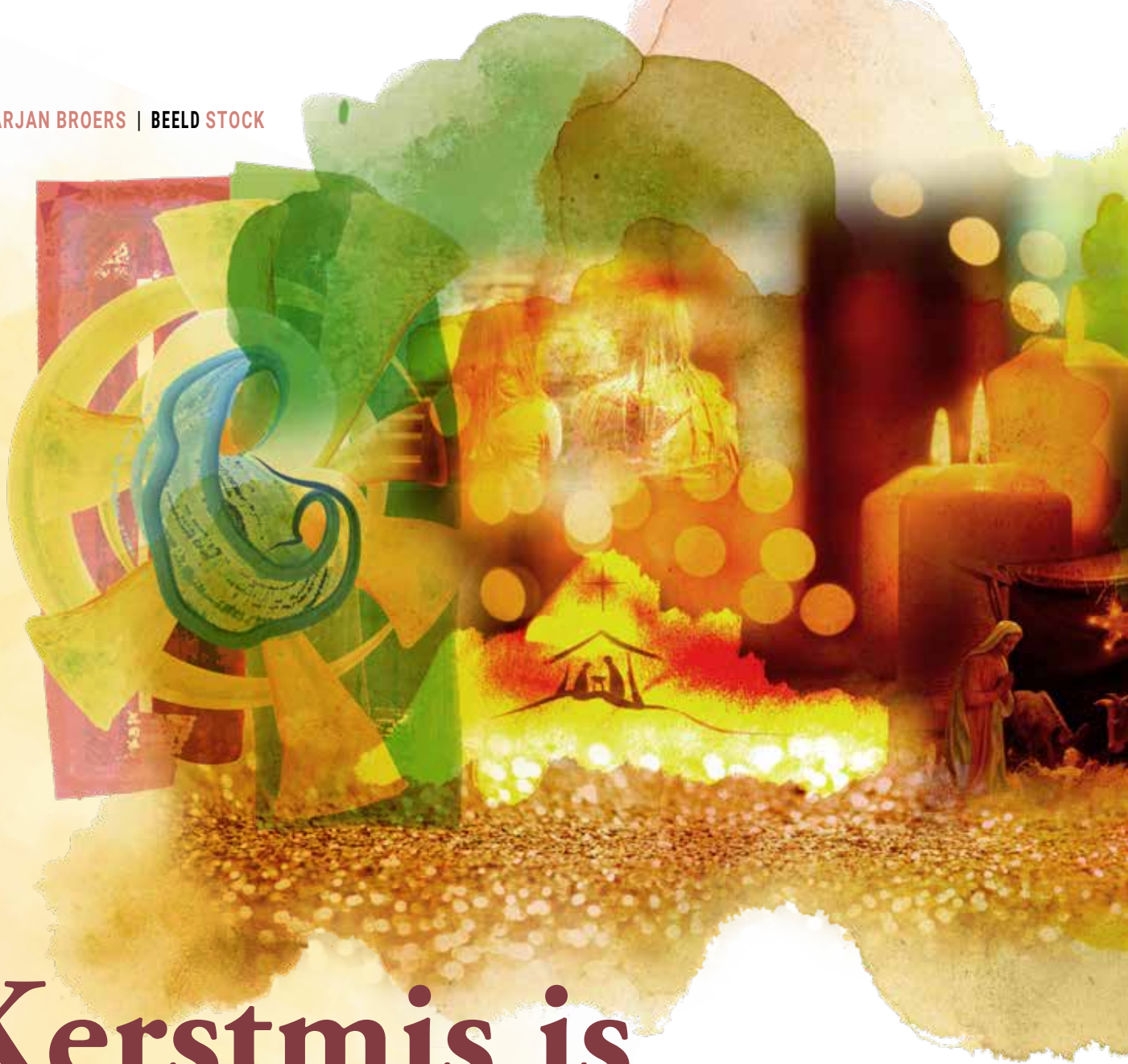
En de vreemdelingen worden niet gehuisvest. Zij worden gediscrimineerd en uitgewezen. En wij laten ze uitwijzen, tenzij we ze nodig hebben om het werk te doen waaraan geen Nederlander, ondanks honderdduizenden werklozen, zijn handen vuil wenst te maken. De naakten worden niet gekleed. Zij worden uitgestoten. En de gevangenen worden niet bezocht. Zij worden gemarteld. En wij vinden dat wij al heel wat doen – ik spreek over mezelf – als wij een kaart van Amnesty International als kerstgroet rondzenden, in plaats van een zoete afbeelding van de herdertjes in Efratha's velden. Geen plaats voor christelijke politiek? De wereld húnkert naar christelijke politiek! Een politiek, die spreekt voor wie geen stem hebben; die handelt voor wie geen handen hebben; die een weg baant voor wie geen voeten hebben; die helpt wie geen helper hebben. Kunnen wij dan wel iets doen? Staan

wij dan niet machteloos tegenover al deze geweldige noden? Ik weet dat het vooral in het gezelschap van vele antirevolutionairen en christelijk-historischen niet zonder risico's is de naam van Dorothee Sölle te noemen. Maar waarom zouden wij haar alleen onder het theologische ontleedmes leggen, en niet ook horen de klacht en aanklacht van een mens die niet los kan komen van Christus, maar steeds weer vastloopt op de christenen? In haar gedicht over het overwinnen van de machteloosheid springen als een bevrijding plotseling de woorden naar voren:

*Bij ons heeft al eens iemand brood verdeeld
dat genoeg was voor allen
Bij ons is al eens iemand opgestaan
uit de doden*

Zo uniek, zo exclusief is het evangelie. En zó is het een richtsnoer voor het politieke handelen. Als dat niet herkenbaar is in een christen-democratische politiek, verdient het die naam niet. Christelijke politiek wordt gekenmerkt door verantwoordelijkheid, dat wil zeggen dat je er weet van hebt verantwoording te moeten afleggen, antwoord te moeten geven. De eerste vraag die aan een mens gesteld werd, luidde: "Adam, waar ben je?" Dat is de vraag die ons gehele leven begeleidt, ook in de politiek, bij iedere beslissing telkens weer: mens, waar ben je? Waar sta je in de problemen van de wereld? Aan welke kant sta je?

Die eerste vraag zal ook de laatste vraag zijn die ons zal worden gesteld en hij zal niet luiden: "Hoe goed heb je verdiend?" – dat is de vraag die ons hier in de politiek te veel bezighoudt – maar: "Hoe goed heb je gediend?" Het antwoord op de vraag die dan gesteld wordt, wordt hier gegeven. Vanuit dat besef politiek te handelen, daarin wordt christelijke politiek herkenbaar. Daarin nemen wij elkaar niet de maat. Daar lichten wij elkaar niet op door. Daar spreken wij elkaar wel op aan. Daar roepen wij elkaar wel mee tot de orde. Daar binden wij elkaar wel aan – en dat moet dan helaas wel formeel worden vastgelegd. Dat is ons richtsnoer. En wie het voorrecht te beurt valt – want dat is het – als vertegenwoordiger van deze richting op verantwoordelijke posten tot politiek handelen te worden geroepen, wordt voor dat politieke handelen geacht daarmee in te stemmen. Het Christen-Democratisch Appèl zal zó zijn, wil het werkelijk christen-democratisch zijn." ●

Kerstmis is verontrustend

Ik kan me nog heel precies herinneren hoe ik als tiener geïrriteerd naast de kerk in mijn toenmalige woonplaats Oss stond. De klokken luidden, het was 24 december en ik moest me haasten om op tijd in de kerk te zijn, om nog ergens een plekje te hebben.

Want met Kerstmis kwamen ze opeens wel. De mensen. Die anders nooit kwamen. Ze wilden gezelligheid en liedjes en traditie. Dat ergerde me. En niet alleen omdat ik misschien geen plaats had om te zitten. Ook omdat ik de mensen in mijn parochie opeens heel druk bezig zag met alleen maar de kerkvieringen. Alsof dat het belangrijkste was, dat het met Kerstmis allemaal vlot en gezellig zou verlopen.

Alsof de boodschap van het evangelie en van Kerstmis alleen maar een lieve pauze is in ons harde bestaan.

Is geloof geruststellend of verontrustend? Ook als opstandige tiener begreep ik het niet zo goed als mensen zeiden dat geloof zo prettig is om troost te krijgen. Voor mij was geloof óók *verontrustend*, en dat is nog steeds zo. Het Bijbelse geloof trekt ons de weg op, naar het beloofde land, naar God. En niet zelden betekent dat: de woestijn in.

Maar daar is bij de viering van het kerstfeest in onze streken weinig van te merken. Het schandaal van mensen in de marge, die zwanger op reis moeten en

*Het Bijbelse geloof trekt
ons de weg op, naar het
beloofde land, naar God.
En niet zelden betekent
dat: de woestijn in*

met een pasgeboren kind moeten vluchten. Het is een schandaal van alle tijden, het gebeurt onder onze ogen in Libië, Lampedusa en Ter Apel. Het is weggegomd uit het kerststalletje.

Of wat dacht je van het ongelofelijke dat God *daar* juist aan het licht komt: bij armen, tussen de dieren, verwelkomd door randfiguren (herders) en vreemde snuiters (wijzen). Het is nog veel erger: het is niet alleen dat God daar aan het licht komt, maar Kerstmis zegt dat God daar mens werd. Dat hij of zij in deze mens helemaal deel wilde worden van ons bestaan. Hulpeloos. Afhankelijk. Kwetsbaar. Ontwapenend. Een mens die ons leren zou dat wij allemaal zulke kinderen zijn, zusters en broeders.

Je kunt daar een leven lang mee bezig zijn. En dat is je geraden ook. Zo gemakkelijk vervallen wij immers in de gedachte dat God iets te maken heeft met macht zoals wij dat zien: in geld en bezit en zeggenschap. Zo moeilijk is het ons voor te stellen dat God iets te maken heeft met de adembenemende diversiteit van de Schepping én met de overmacht van de liefde.

God houdt van veelvormigheid en van toevertrouwen. Van verbinding, blijkbaar.

Inmiddels ben ik geen opstandige tiener meer, maar een middelbare man, pastor in een kerk nota bene. Het opstandige is niet weg, maar natuurlijk ben ik milder geworden over de neiging van mensen met Kerstmis bij elkaar te komen en in de kerk te willen zingen. Er spreekt, denk ik, een diep verlangen uit naar de geruststelling dat diep onder onze drukke en rommelige levens we allemaal welkom en gedragen zijn, en deel van een groot mysterie. Zelfs als we dat vergeten (en dat gebeurt nogal eens). En ook zijn we doorgaans allemaal ontvankelijk voor de ontwapenende werking van een kind, die ons in verwondering en verbinding brengt.

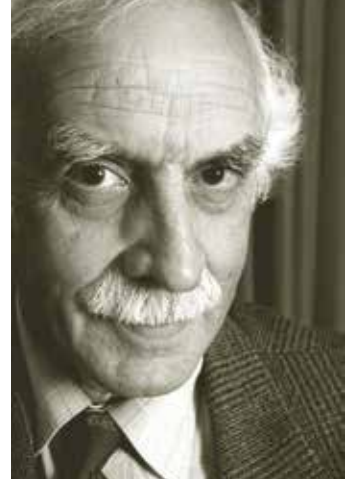
*God is geruststellend én verontrustend.
God is liefde – en liefde heeft ons nodig.*

En tegelijk heb ik nog steeds zin om tegen alle mensen die met Kerstmis naar de kerk komen te zeggen: God is geruststellend én verontrustend. God is liefde – en liefde heeft ons nodig. Heeft jou nodig. Niet nu even, aan het einde van het jaar, maar altijd en in jouw lichaam en bloed, en in de gemeenschap die wij vormen om recht te doen aan al wat leeft.

In een tijd van maatschappelijke ongelijkheid, van grote sterfte onder onze medescheepselen, van ontwrichtende oorlogen, moeten we dat meer dan ooit horen: God komt bij ons wonen. En heeft ons nodig. ●

*Arjan Broers (1969)
is journalist, schrijver,
programmamaker,
theoloog en prediker.*

ERIK JURGENS

BIECHTEN OF EXCUUS VRAGEN?

De biecht was een vondst van de kerk. Gehanteerd werd de eerste Johannesbrief: "... wanneer we onze zonden bekennen, dan is Hij getrouw en rechtvaardig, om onze zonden te vergeven...". Ja, maar hoe moet de zondaar weten of hij wel vergeven is? De kerk bedacht daarop, pas in de vijfde, zesde eeuw, dat de priester Zijn handlanger kan zijn. "Ego te absolvo a peccatis tuis", zegt hij in de biechtstoel, ik vergeef je jouw zonden. Er moest wel een boetedoening volgen, een 'penitentie' die de priester oplegde, een zoenoffer zeg maar.

Zo werd de biecht een van de zeven sacramenten. De protestantse kerken kennen er maar twee: doopsel en avondmaal. Geen biecht, dus. Die geeft volgens de reformatoren aan de priester, aan de kerk, een te grote macht: 'ik' vergeef je. Het is de Heer die vergeeft, zegt de Joannesbrief.

Verzoening bij begaan onrecht is in de samenleving een heel belangrijk gegeven. Er moet iets gebeuren dat 'weer goed maakt', voorzover mogelijk. Na de val van de apartheid in Zuid-Afrika stelde Nelson Mandela een Waarheids- en Verzoeningscommissie in. Voorzitter werd de heel bijzondere, zwarte Anglikaanse aartsbisschop van Kaapstad, Desmond Tutu. Slachtoffers van onrecht en geweld konden vertellen wat ze hadden moeten meemaken, in aanwezigheid van de daders, de vertegenwoordigers van het voormalige apartheidsregime. Ik herinner mij een zitting waarbij een vrouw vertelde hoe haar zoon was doodgemarteld op Vlakplaas, het hoofdkwartier van de speciale politie die aasde op tegenstanders van de heersende apartheid. Tutu vroeg: "Wil je dat de daders gestraft worden?" Het grootse antwoord van de vrouw: "Nee, ik wil alleen dat mijn verhaal gehoord wordt, dat er erkenning komt van dit grote onrecht."

Aan de kant van de zondaar moet, ook in de biecht, erkenning komen van het misdrevene, en berouw daarover, spijt. Anders is geen verzoening, geen vergeving, mogelijk. Dat had de kerk dus goed gezien. In onze dagen blijven de biechtstoelen onbezet, maar is het eisen van excuus aan de orde van de dag. De voorzitter van de Spaanse voetbalbond weigerde dit eerst, hoewel hij de aanvoerster van het Spaanse vrouwenelftal op het podium, na de zege op Engeland, tegen haar zin op de mond had gekust. Hij werd ertoe gedwongen om openbaar zijn excuus aan te bieden, en moest aftreden. Maar berouw had hij kennelijk niet. En dat hoort er wel bij. En wie nu excuus aanbiedt voor ons slavernij-verleden heeft echt zelf geen fout gemaakt, niks misdreven. Je geeft dan aan berouw te hebben namens een ver voorgeslacht. Wat is de zin daarvan? Zin heeft zeker wat die vrouw tegen Tutu zei: erkenning. Er is trouwens iets raars met dat woord excuus. Dit bied je aan als je een ander iets hebt aangedaan, vooral zo in de dagelijkse omgang. Bedoeld wordt: ik erken dat ik een fout maakte, en het spijt mij. Maar het woord excuus komt uit het Latijn, van 'ex causa' dat 'geen schuld' betekent. Wie excuus aanbiedt zegt dus dat hij juist geen fout heeft gemaakt... Laten we het houden bij berouw en vergeving van onze zonden.

COLLUMEN.

COLLUMEN.

MARIËNBURG

Vereniging van Kritisch Katholieken

Veertig jaar inspiratie

MINI-SPECIAL

Herinneringen aan Mariënburg

Tom van den Beld overhandigt het eerste exemplaar van zijn boek *Door de geest gedreven, Mariënburg 1983-2017*, aan voorzitter Harrie van den Akker (algemene ledenvergadering 2018)

We zijn in het jubileumjaar van Mariënburg. Veertig jaar geleden werd onze vereniging opgericht. Dat zal u, onze lezers, zeker bekend zijn, want ons magazine heeft er in het oktobernummer al aandacht aan besteed. En we hebben een symposium gehouden rond dit gedenkwaardige moment.

Nog één keer willen we onze gedachten laten gaan over veertig jaar 'door de Geest gedreven', maar niet in de vorm van een geschiedschrijving. Wie daarin geïnteresseerd is verwijzen we naar het boek *Door de geest gedreven, Mariënburg 1983-2017* van Tom van den Beld, dat vijf jaar geleden verscheen.

We hebben drie prominente Mariënburgers gevraagd hun herinneringen aan de tijd waarin zij actief waren voor de vereniging, met ons te delen. Wij vroegen hen waarom zij

indertijd geïnspireerd werden om zich bij Mariënburg aan te sluiten en welke hun ervaringen waren in de jaren dat zij in de vereniging actief waren.

Piet Jansen, Henk Baars en Lidy Verdegaal hebben zich daartoe

bereid verklaard. Piet en Henk zijn lid van het bestuur geweest. Piet was voorzitter van 1987 tot 1995 en Henk vice-voorzitter van 2008 tot 2013 en daarna voorzitter tot april 2016. Lidy was tweede secretaris van het bestuur van 2012 tot 2016, maar zij bewoog zich op veel meer terreinen zoals bijvoorbeeld de congressen en de Credo-commissie. Ook was zij jarenlang redactiesecretaris.

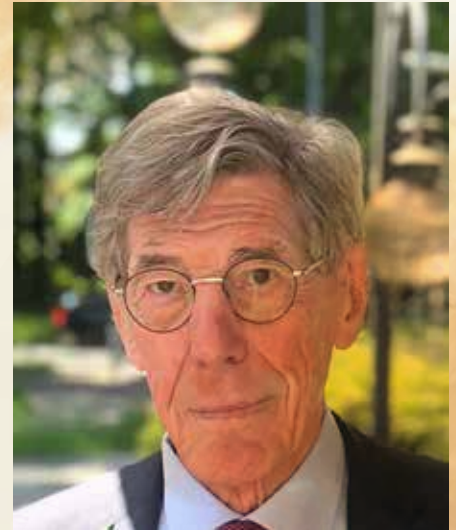
Alle drie hebben zij de vereniging van binnen en van buiten leren kennen. Zij hebben zich ingezet voor een katholieke geloofsgemeenschap die nieuwe wegen zoekt en zoekt. Zij hebben de 'ups' en 'downs' van de vereniging meegemaakt. Zij behoren bij uitstek tot de "getuigen van de Geest die in ons leeft". Hun verhalen zullen, naar wij hopen, mooie herinneringen bij u naar boven halen en u opnieuw inspireren. ●

De Credo-commissie presenteert het boek *Getuigen van geloof*.

Walter Goddijn zei: dat kan jij best.

Herinneringen aan mijn voorzitterschap
van de Mariënborgvereniging (1987-1995)

Piet Jansen

Hoe ik ooit lid ben geworden van de Mariënborgvereniging weet ik niet meer, maar het zal te maken hebben gehad met de teleurstellende resultaten van het Tweede Vaticaans Concilie (1963-1965) en het Pastoraal concilie in Noordwijkerhout (1966-1970). En niet te vergeten de oproep *Getuigen van de Geest die in ons leeft* (1981).

Hoewel mijn belangstelling voor geloofszaken in mijn studententijd (1957-1969) niet bijster groot was, was ik wel van mening dat de kerk bij de tijd gebracht moest worden. Onder andere het celibaat, vrouwen in het ambt, scheiden, de leek en gezinsplanning waren een paar kwesties waar de kerk nodig een andere koers moest gaan varen.

In het bestuur

Al snel bezocht ik de vergaderingen van de MV en stelde mij in 1986 beschikbaar als penningmeester. Dat was een beetje een overmoedige reactie op de vraag in de vergadering naar kandidaten voor deze functie. Ik had helemaal geen verstand van financiën, maar dacht dat het niet zo moeilijk kon

zijn. Dat bleek anders uit te pakken toen ik ontdekte dat de MV ook een paar mensen in dienst had en de salarisadministratie voor hen bijgehouden moest worden.

In 1987 kwam de functie van voorzitter vacant. Ik had totaal geen ambitie om die vacature te gaan vervullen, maar Walter Goddijn, met wie ik in een ander gremium contact had, had daar andere gedachten over. Hij zei tegen mij toen ik protesteerde: dat kan jij best. Ik heb me door Walter laten overtuigen en ben toen in 1987 door de vergadering benoemd.

Het waren roerige tijden in de kerk, maar ook verwachtingsvolle. Het zou toch mogelijk moeten zijn dat de koers van de kerk een beetje bijgestuurd zou worden? Wanneer er nu maar genoeg aan de deur gerammeld zou worden, dan zou toch een keer die deur op een kier worden gezet, zo dachten we. We hadden in het begin ruim 6000 leden, geen kleine club dus. We hadden ook het vertrouwen van enkele bisschoppen in die tijd. In een gesprek met hen zeiden ze mij

persoonlijk: u doet goed werk, hou vol. Maar de grote meerderheid van de bisschoppen had daar een andere mening over.

Desillusie

Dat bleek bijvoorbeeld in een gesprek met aartsbisschop Simonis. Samen met de toenmalige penningmeester, de heer van der Weijden, vertelden wij aartsbisschop Simonis wat ons bewoog en op welke punten wij vonden dat de kerk wel wat zou kunnen en ook moeten veranderen, wilde ze het contact met grote groepen gelovigen behouden. De bisschop hoorde ons beleefd aan, stelde nauwelijks vragen, maar op een goed moment begon bisschop Simonis zijn visie op een en ander te geven. Het voelde aan als een preek, van een gesprek was nauwelijks sprake. Noch de heer van der Weijden, noch ondergetekende waren theologisch geschoold; we konden niet adequaat reageren. Na een uur hebben we beleefd afscheid genomen.

Van een ander gesprek, met Mgr. Ter Schure (toen bisschop in het bisdom Den Bosch), samen met

Walter Goddijn, herinner ik me dat, toen wij vertelden wat de MV wilde, namelijk een verandering op een aantal terreinen van het kerkelijk beleid, de bisschop zich met beide handen als het ware aan zijn stoel vastklampte. We kregen nauwelijks een weerwoord en wederom namen we gedesillusioneerd afscheid. De animo om nog meer afspraken te maken met bisschoppen nam zienderogen af.

Uiteraard werd er in de (maandelijkse) bestuursvergadering verslag gedaan over die teleurstellende bezoeken. Maar de Geest waait waar hij wil en als bestuur gingen we dapper verder. Het bestuur werd ondersteund door een secretaris en een studiesecretaris (wat een luxe!). Met name die laatste hielp ons bij het zoeken naar zinvolle acties, te bespreken onderwerpen, suggesties voor de Extra (thematiese) uitgaven naast de *Nieuwsbrief*. We hadden in die tijd ook een eigen bureau. Het werd met name bemand door Mevrouw Nel Calis. Zij verleende allerlei hand-enspandiensten en ik bewaar aan haar zeer goede herinneringen.

Jaarvergaderingen

De jaarvergaderingen van de MV werden in de jaren dat ik voorzitter was bezocht door enkele honderden leden. Het mocht allemaal niet veel kosten. Zelf een pakje brood meenemen was de boodschap (je kunt je dat nu haast niet meer voorstellen). Naast de bestuurlijke zaken, werd er ook een voordracht van de voorzitter verwacht. Om die voor te bereiden had ik wel even tijd nodig, spreken in het openbaar was niet mijn fort. Naarmate de tijd vorderde werd het ons steeds duidelijker dat de MV niet moest

Mariëburgers bijeen tijdens de Algemene Vergadering (april 2019)

hopen op spoedige vernieuwingen in de kerk en dat de vereniging zich daar niet meer op moest focussen. De ongerustheid en ontevredenheid over het kerkelijk beleid kan niet blijvend motiveren. Maar proberen een eigen beleid te formuleren en een eigen koers te gaan varen, was nog niet zo een-twee-drie gedaan. Er waren nogal wat leden juist lid geworden van de MV om de vernieuwingen in de kerk te bepleiten en mee te helpen vormgeven.

Zo opperde ik in de jaarvergadering in 1991, in het kader van het algemeen priesterschap van alle gelovigen, dat als competente gelovigen het brood breken en de beker delen dat een dankzegging is aan God, en deze dankzegging aan God eucharistie is. God zal wel uitmaken of hun gebed en inzet Hem aangenaam zijn. Dat was geen pleidooi om het priesterschap af te schaffen, maar wel wilde ik het onderscheid tussen priester en leek relativeren.

Het kwam mij op een reprimande van de bisschoppen te staan. Niet dat ik op het matje werd geroepen of een corrigerende brief kreeg. Maar korte tijd later verscheen er een herderlijk schrijven van de bisschoppenconferentie,

waarin haarfijn werd uitgelegd wat eucharistie betekent en dat deze uitsluitend was voorbehouden aan gewijde priesters. Het schrijven van deze brief was, zo hoorde ik later, een reactie op mijn uitspraken. Maar ook toen al waren er weinig priesterroepingen en zag je aankomen dat leken een steeds grotere rol in de parochies zouden gaan krijgen.

Afscheid

In 1995 was voor mij de tijd gekomen om het voorzitterschap over te dragen. Het ledental van 6000 was inmiddels gedaald naar 5000, toch een substantiële vermindering. Wellicht, zo was mijn hoop, dat een nieuwe man of vrouw het vuurtje weer zo kon opstoken dat de daling van het aantal leden zou stoppen. Achteraf gezien een miskenning van de tekenen des tijds. Ik hoefde het niet te zien als een persoonlijk falen.

Bij mijn afscheid als voorzitter kreeg ik van de vereniging een wel heel bijzonder cadeau, dat ik nog steeds bewaar en koester. Het waren twee ingebonden boeken, een met alle uitgaven van de *Nieuwsbrief* die tijdens mijn voorzitterschap waren verschenen en een met alle extra uitgaven van de MV, de thematische brochures. ●

Nog steeds plezier

Henk Baars

In de jaren tachtig werkte ik als bedrijfspastor bij het Bedrijfsapostolaat te Beverwijk met de Hoogovens als focus, maar ik liet in allerlei (kerkelijke) bijeenkomsten wel blijken dat de kerkelijke ontwikkelingen mij bepaald niet koud lieten. Ik was daar verontwaardigd over en richtte samen met anderen de Vereniging voor Pastoraal Werkenden in het bisdom Haarlem op. Vooral herinner ik me de verslagenheid die het gevolg was van conservatieve bisschopsbenoeringen. Vele collega's waren daardoor diep geraakt en zijn dat, voor zover ze nog leven, nog steeds. Je kunt wel van trauma's spreken. Het bedrijfspastoraat was echter van een andere orde dan dat van een parochie. Er was meer vrijheid en de reflectie en het handelen was niet sacramenteel te noemen in de oorspronkelijke, meer traditionele betekenis. Een pastorale werker kon daar goed in gedijen. Zeker een met een sterk maatschappelijke belangstelling. Toen werd ik plotseling gebeld

door Alfred van de Weijer OFM Cap. die toen deken van het dekenaat Beverwijk was. Ik had nog nooit van de Mariënborgvereniging gehoord, maar hij legde me het telefonisch uit en haalde me op in zijn wagentje om naar een bijeenkomst te gaan, want het was een heel eind weg, in Den Bosch. Tot nog toe heb ik geen auto. Toen echter was het milieumotief bijzonder wereldvreemd.

Ik trof een vrij statige vergadering aan van weldenkende vooraanstaande katholieken. Was ik de jongste toen? Waarschijnlijk wel, ik was begin 20. Maar het Acht Mei-initiatief knalde er vrij plotseling doorheen, ik werd er met huid en haar ingezogen en het overstemde wat mij betreft het Mariënborggevoel. Wat een prachtige creatieve tijd! Ik werkte er keihard voor en werd natuurlijk ook lid van de Mariënborgvereniging, die een van de invloedrijke participanten van de Acht Mei Beweging werd. Van de algemene vergaderingen kan ik me nog wel herinneren dat als de MV en de religieuzen iets niet zagen

zitten het niet doorging. Ze hadden een invloedrijke lobby, en terecht, want waren de vertegenwoordiging van de grote groep kritische, min of meer gewone katholieken. Zo nu en dan was ik vanzelfsprekend op de ALV's van de MV en de congressen. Het is opmerkelijk hoe lang we het volhielden en nog steeds volhouden. Ten tijde van het voorzitterschap van Erik Jurgens wilde men mij in het bestuur, maar het hoofdstuk AMB was nog niet afgesloten dus had ik niet zoveel tijd. Maar Erik vond dat ik in het bestuur moest stappen. Ik vond het lastig het mijn volle aandacht te geven, want een druk gezin en baan en de druk van het bisdom Haarlem, dat mijn rol als voorzitter van de AMB met tegelijkertijd een functie in het dekenaat Beverwijk als kerkelijk opbouwwerker eigenlijk niet zag zitten. Veel collega's waarschuwden mij toen, wegwezen als je kunt, want op den duur zal het niet goed gaan. Dat heb ik inderdaad maar gedaan en kwam bij de Protestantse Diaconie in Den Haag te werk. Later ontstond daaruit de succesrijke organisatie Stek (stad en kerk), waar ik manager werd van een grote veelheid aan diaconale projecten. Ze noemden me gekscherend die 'katholieke Amsterdammer', want ik woonde nog lange tijd in Amsterdam. Terwijl ik een echte Hagenees ben. Nu woon ik er gelukkig weer. *O, o, Den Haag, mooie stad achter de duinen.*

Erik trad af en we deden het een tijdje zonder voorzitter, konden geen goede opvolger vinden en

Henk Baars leidt het forumgesprek met Sophie in 't Veld (Europarlementariër D66) en Stefan Paas (Theoloog des Vaderlands 2018) tijdens het Nationaal Debat 'Christendom en xenofobie' (2019)

uiteindelijk sprong ik maar in het gat, maar zeker niet zonder plezier. De AMB liep langzaam ten einde en er kwam meer lucht, maar voor mij persoonlijk ook meer ideologische vrijheid, want ik hoefde niet meer op eieren te lopen om mijn baan niet in gevaar te brengen. Niet dat ik ooit een blad voor de mond nam, maar iedere keer dacht ik toch weer: wat zal nu de reactie zijn? Tom van den Beld heeft het in zijn geschiedenis van de MV goed beschreven: de steeds weer wisselende zoektocht naar nieuwe doelstellingen, in een periode die toch aan het aflopen is en redelijk generatiegebonden. We organiseerden heel redelijke en enerverende congressen met behoorlijk wat mensen. Een congres in het congresgebouw van Utrecht staat me nog goed voor ogen. Ik was herstellende van een val waarbij de hoofdpees in mijn bovenbeen van mijn knie afscheurde en liep op krukken. Het hoofdonderwerp was diaconie, geen katholieke aanduiding van de charitas van de RK, maar we gebruikten het toch. Aanwezig was ook de toenmalige staatssecretaris voor Sociale Zaken Jetta Klijnsma (nu commissaris van de Koning te Drenthe). Zij is van jongs af aan

gehandicapt en afhankelijk van allerlei ondersteunend materiaal. Ik wist op dat moment heel goed hoe dat voelde en we maakten er op het podium grapjes over, want zelfs het bereiken van het spreekgestoelte kostte ons allebei zichtbaar moeite.

Mijn voorzitterschap van de MV liep af. De jaren vlogen voorbij en het liep heus wel lekker, maar natuurlijk voelde de langzaam maar zekere achteruitgang steeds wat drukkender. Daar bleek niet zoveel kruid tegen gewassen en sommigen begonnen voor opheffing te pleiten. Dat had zomaar kunnen gebeuren,

maar de MV blijkt toch steeds weer over een diepgewortelde veerkracht te beschikken. We bestaan nog steeds en zijn een van de weinig overgebleven verenigingen die een dialogisch katholicisme aanhangen, bestaand uit vooral 'leken' om het zo toch maar weer eens te zeggen. Nu ben ik nog actief als redactievoorzitter van ons *Mariënborg Magazine* en een van de veteranen. En ik merk dat veel waardevolle mensen het geweldig vinden om geïnterviewd te worden over hun verleden en heden in die toch zo weerbarstige maatschappij. Nog steeds plezier, dat houdt me gaande. ●

30 november 2019:
Nationaal Debat
'Christendom en
xenofobie' in de
Dominicuskerk

Persoonlijke herinneringen

Twaalf jaar vrijwilliger bij Mariënborg 2009-2020

Lidy Verdegaaal

Waarom aangesloten bij Mariënborg?

Na twintig intensieve jaren bij justitie had ik in september 2008 eindelijk tijd om – in deeltijd – theologie te gaan studeren. Aan

de RU Utrecht, dus niet bij een katholieke universiteit, ik wilde het echte verhaal horen. En ik ging ook op zoek naar een parochie in Den Bosch waar nog de geest van het Vaticaans Concilie te vinden was. In diverse Bossche kerken lag achterin een stapel witte boekjes – toen nog van Berne – met de door Eijk *himself* goedgekeurde teksten en dan wist ik het al. Prima voor mensen voor wie het niet uitmaakt wat er wordt gezegd en gezongen, maar niet voor mij. Ik wist dat de Acht Mei Beweging in 2003 was opgeheven en ik begon te vermoeden dat progressief denkende katholieken ook niet meer bestonden. Eind 2008 was ik in Gouda bij een uitvaartdienst waarbij de voorganger een eigen liturgie volgde. Hij was het die me op het spoor zette van Mariënborg.

Zo kwam ik ook in contact met een Mariënborglid dat actief was bij de San Salvatorparochie, in het noorden van Den Bosch. Een parochie die toen al 15 jaar zonder pastoor of administrator functioneerde. Voorgangers waren door een eigen stichting betaalde pastoraal werkenden en een tiental uitgetreden priesters, die elders niet mochten voorgaan. Dat waren fantastische vieringen! En ze zongen er Oosterhuis! Ik ging elke zondag met een vol hart weer naar huis. En ik werd ook lid van Mariënborg, want ik wilde die allerlaatste vrijzinnige Nederlandse katholieken graag steunen. Toen ik op 1 maart 2009 het eerste *Mariënborg Magazine* ontving met daarin een flyer met een oproep aan vrijwilligers om zich te melden, voelde ik mij aangesproken. Na een gesprek met bestuurssecretaris Tammo ten Berge was ik activiteitensecretaris. Dat heb ik met plezier zeven jaar lang gedaan.

Bestuur Mariënborg 2013-2016.

v.l.n.r.: Julia van Wel (lid), Tom van den Beld (secr.), Henk Baars (vz.), Michel Besnard (lid), Lidy Verdegaaal (tweede secr.), Dominic Brugemann (penn.)

Mariënborgcongres 31 oktober 2015 in het Beatrixtheater in Utrecht. Thema: diaconie. Voorzitter Henk Baars tijdens zijn openingstoespraak.

Ontmoeting en gesprek

Michel Besnard spreekt alle 1000 aanwezigen toe

Actieve ervaringen 2009-2016

Wat was dat een mooie tijd! De vereniging bruiste van leven. De in 2008 aangetreden eloquente voorzitter Erik Jurgens, een van de oprichters van de vereniging, zorgde voor veel positieve energie. Op de AV en het congres sprak hij zijn gehoor aan als 'bemindde gelovigen', en soms als 'mindergelovigen', wat meteen voor een onder-ons-sfeer zorgde. Hij haalde keer op keer de pers. Door zijn vitaliteit en het vertrouwen in de vereniging dat hij uitstraalde, kwam er leven in de brouwerij. Met name in de jaren 2009 tot 2013 is veel in gang gezet. Daarna, ongeveer vanaf 2014, was de vaart er een beetje uit. Het was gedaan met de projecten. Het aantal leden daalde sterk. Omdat er niet meer voldoende vrijwilligers waren werd de organisatie van de congressen vanaf 2014 in handen gegeven van Emilio de Vlam. In de bestuursvergaderingen – die ik sinds 2014 notuleerde – werd de onzekere toekomst van de vereniging een vast agendapunt. Het in 2018 verschenen boek van Tom van den Beld *Door de geest gedreven*, over 35 jaar Mariënborg, geeft een werkelijk uitstekend overzicht van alles wat er in de periode 2009-2016 speelde. Ik beperk mij om die reden in de volgende zes stukjes tot mijn mooiste ervaringen.

1. Het Steppelied

Mijn allermooiste herinnering is de start van het congres 2009 in Amersfoort. Het eerste congres dat

ik bijwoonde. Mijn trein was verlaat, dus drie minuten te laat naar binnen. Door de gesloten zaaldeuren heen hoorde ik al dat er gezongen werd. Eenmaal binnen kwam ik terecht in wat wel een orkaan van geluid leek. 200 Mariënborgers zongen, uit volle borst en vol blijdschap, het lied *De Steppe zal bloeien*. Tekst van Huub Oosterhuis, melodie van Antonie Oomen. Wat een prachtige tekst, wat een prachtige muziek. Omdat mijn keel dichtknep kon ik haast niet meezingen. Zeker de laatste regel niet: "en wij zullen opstaan en lachen en juichen en leven". Deze dag kan nu al niet meer stuk, zei de mevrouw naast me. In de parochies mocht het lied toen al niet meer gezongen worden, het was door de bisschoppelijk censor Cor Mennen, pr. – een Oosterhuishater – op de verboden lijst gezet. Daarmee werd het dus een geuzenlied. Het belang van een dergelijk lijflied voor de saamhorigheid en de verbinding in onze vereniging is helaas door de elkaar opvolgende Mariënborg-congrescommissies niet onderkend. In 2011 was het lied de afsluiting en niet de opening van het congres, dat maakt verschil voor hoe je de dag beleeft. In 2012 werd er een video-opname van vertoond en dat is lastig meezingen. En in de volgende jaren was er helemaal geen Steppelied meer. Na 2017 is het congres afgeschaft.

Gelukkig waren er rond Huub Oosterhuis nog wel de drie onvergetelijke samenzangprojecten

van Michel Besnard in Eindhoven. Het eerste concert *1000 stemmen zingen Oosterhuis* vond plaats op 16 maart 2014 ter gelegenheid van de 80e verjaardag van de meester. Er waren geen 1000 maar zelfs 1072 zangers. Je voelde hoe diep iedereen geraakt was door het overweldigende van deze samenzang. Toen de eerste noten van het Steppelied klonken ging de hele zaal als één man staan. Er waren maar twee bezoekers die bleven zitten en niet meezongen, ze zaten schuin voor me: hulpbisschop Mutsaerts en zijn goede vriend Cor Mennen, pr., beiden in het zwart met een wit boordje. Er is van dit concert een liveregistratie gemaakt die ik nog regelmatig beluister. Bestuurslid Michel Besnard zorgde

Flyer van het Mariënborgcongres 'Diaconie in de knel?' in 2015

De 85-jarige Huub Oosterhuis spreekt, de zaal is stil

Voorzitter Harrie van den Akker

nog tweemaal voor een soortgelijk fantastisch evenement, waarvoor velen hem met mij dankbaar zullen zijn. Op 30 december 2016 organiseerde hij *50 jaar katholiek in Nederland*, op de 50^e sterfdag van Mgr. Bekkers. En najaar 2018, Huub Oosterhuis werd toen 85 jaar, was er opnieuw een 1000-stemmenconcert, met als thema *'Zorg om de aarde'*. Steeds in samenwerking met de Eindhovense zelfstandige geloofsgemeenschappen. Net als in 2014 was het Steppelied ook hier voor mij en voor veel anderen weer een van de hoogtepunten van de dag.

2. Het Mariëburgcongres van 2010

Op 16 oktober 2010 werden 250 deelnemers verwacht voor het jaarcongres van Mariëburg, waarvan 50 buitenlandse gasten. Het werd gecombineerd met de jaarbijeenkomst van de Internationale federatie van gehuwde priesters, het IFRCM. De inhoud van het congres werd dan ook grotendeels bepaald door het GOP, de Nederlandse pendant hiervan. De voorzitter en secretaris van het GOP, Hein de Jong en Wim van der Velden, maakten deel uit van de congrescommissie. Toen het ging over de keuze van de te zingen liederen werd dat ons, de andere leden van de congrescommissie, gemakkelijk gemaakt: tegenover elkaar gezeten aan de vergadertafel zongen ze getweeën, allebei met een zware basstem, het hele rijtje door hen geselecteerde liederen,

op een dusdanig groot volume dat de koffiekopjes rinkelden.

De locatie was dit keer de Janskerk in Utrecht. Tammo ten Berge, die jarenlang de jaarcongressen van Mariëburg in De Eenhoorn in Amersfoort met een hoge graad van perfectie had georganiseerd, had het draaiboek voor het congres gereed en bijna alles al geregeld, maar begin september moest hij helaas om persoonlijke redenen stoppen. Cornel Spijkerboer en ik namen de laatste voorbereidingen van hem over.

De Janskerk heeft veel hoge ramen. De lage oktoberzon scheen die dag uitbundig en zorgde voor een prachtig diffuus licht. Daardoor werd het meelesen op het grote scherm van de Nederlandse vertaling van de Duitstalige lezingen onmogelijk gemaakt. Dat scherm was voor veel geld speciaal voor ons geïnstalleerd. Verder had ik vergeten om bloemen voor de sprekers te kopen, maar dat was goed oplosbaar: op het Janskerkhof is zaterdag bloemenmarkt.

Na afloop was er nog één probleem: wat te doen met die twee volle dozen heerlijk belegde broodjes die over waren van de lunch? Cornel en ik bedachten dat we ze naar de vele daklozen in Hoog Catharijne konden brengen. Dus wij door de donkere straten naar het station, ieder met een onhandelbaar grote, witte kartonnen doos in onze

armen. Het regende. Bij Hoog Catharijne aangekomen, beneden onder de winkels, een lugubere grijze betonwoestijn, waar wij vermoedden dat ze te vinden waren, was er nergens een levende ziel te bekennen. De dozen voelden steeds zwaarder aan. Het was koud en laat en het begon harder te regenen. Onze diaconale gevoelens werden zwaar op de proef gesteld. We zagen tenslotte licht in een soort bouwkeet. Daar zat een handjevol werklieden bij elkaar. Wij vroegen hen of ze ook daklozen hadden gezien. Het bleef lang stil in de keet. Het was natuurlijk ook een rare vraag van die twee verregende dames. Toen de heren uiteindelijk ontkennend antwoordden, hebben we de broodjes maar bij hen achtergelaten.

3. De Credocommissie

In september 2009 ging het credo-project van start. Mariëburg ging geloofsgesprekken organiseren in het hele land, waarvoor men zich kon aanmelden.

Er was een commissie gevormd vol Mariëburg-zwaargewichten, die een doorwrochte brochure had samengesteld met de titel *Geloof ik? Geloven wij?*. Deze brochure diende als handleiding voor de gespreksgroepen. Het werd mijn taak om voor de individuele melders in hun eigen regio groepjes te formeren met een gespreksleider. Telefonisch. Leuk om te doen! Sommige van de mensen die

Dirigent Tom Löwenthal vuurt de zangers aan bij '1000 stemmen zingen'

ik belde waren zo gretig om te beginnen, dat ze de discussie over het credo van Nicea liefst al aan de telefoon wilden openen. Uiteindelijk gingen in januari 2011 in totaal 20 gespreksgroepen van start, tien al bestaande groepen en tien groepen die ad hoc werden samengesteld. In totaal waren er 210 deelnemers. Met dit project kwam Mariënborg duidelijk tegemoet aan een grote behoefte. Verschillende van de toen ingestelde werkgroepen functioneren nog tot de dag van vandaag. Een deelneemster, een van de vele religieuzen die meedeed, belde mij nog jaren daarna af en toe op, om over de voortgang van haar groep te berichten.

Hoewel aan de deelnemers was toegezegd dat de resultaten van de geloofsgesprekken op het congres van 2011 zouden worden besproken is dat tot veler teleurstelling niet gebeurd. Ook daarna is er met de ingezonden evaluaties van de werkgroepen niet echt iets gedaan. Daarna is het wel op een andere manier goedge maakt: geloofsvernieuwing en geloofsverdieping werden tot beleid van de vereniging gemaakt – en er werd veel georganiseerd rond dat thema, met de credocommissie als aanjager. Leden van de commissie werden gewaardeerde sprekers op de diverse Mariënborg-studiemiddagen, leerhuizen en andere bijeenkomsten over geloven. Gaandeweg kregen de bijeenkomsten van de commissie zelf

voor de commissieleden ook het karakter van geloofsgesprekken. Heel bijzondere geloofsgesprekken, want meerdere commissieleden hadden het onderwerp jarenlang bestudeerd. Dat leidde tot de brochure *Getuigen van geloof*, uitgegeven in 2019, een pareltje, waaraan naar mijn mening binnen de vereniging te weinig aandacht is geschonken. Als u het boekje destijds heeft weggelegd met het voornemen er later nog eens naar te kijken, voer dit voornemen uit! U zult er geen spijt van krijgen.

4. Mariënborg en de zelfstandige geloofsgemeenschappen

Najaar 2011 maakte ik, inmiddels bestuurslid van mijn parochie San Salvator, van nabij mee hoe de kerkleiding omgaat met vrijzinnigheid. De San Salvatorparochie, waar iedereen welkom was om niet-getranssubstantieerd brood en dito wijn te ontvangen, hield zich in de ogen van het bisdom Den Bosch bezig met ketterij. En daar diende, net als in de 16^e eeuw, een einde aan te worden gemaakt. Hulpbisschop Rob Mutsaerts had zich daartoe per 1 november 2011 tot waarnemend pastoor/administrator van onze parochie laten benoemen. Op het Mariënborgcongres van 15 oktober 2011 mocht ik van dagvoorzitter Henk Baars kort dit verhaal vertellen. Dat leverde ons heel veel steunbetuigingen op: er kwam een stapel post binnen in ons parochiecentrum waarin ons een hart onder de riem gestoken

werd door Mariënborgers. Soms ook door hele parochies, met een lijst handtekeningen erbij. Ook kregen wij financiële hulp, vaak de opbrengst van een collecte, in totaal meer dan € 1000. Het deed ons Salvatorianen enorm goed dat wij in die roerige periode op deze wijze gesteund werden.

Op 7 november 2011 hadden wij onze eerste viering als zelfstandige San Salvatorgemeenschap in een gehuurde ruimte. Wij bestaan nu, na 12 jaar, nog steeds. Ik heb vaak gedacht dat wat toen in 2011 spontaan gebeurde tijdens het congres – het bevoedigen van, en een financieel steuntje in de rug bieden aan, geloofsgemeenschappen die zich wilden afscheiden – beleid van Mariënborg had kunnen worden. Want zo iets gun je lotgenoten ook. Het was de tijd van de parochiefusies, waarbij meer vrijzinnige parochies zich moesten aanpassen aan hun orthodoxe fusiepartners. En er werden rechtzinnige pastoors benoemd nadat de oude vrijdenkende jaren-zestig-pastoor was overleden. Een goede reden om er uit te stappen. Op diverse plaatsen ontstonden zo tussen 2010 en 2013 nieuwe zelfstandige geloofsgemeenschappen: Antonius in Beweging in Best, de Ekklesia Tilburg, de Ekklesia Twente. Maar elders lukte dat niet. Men twijfelde, voelde zich onvoldoende sterk in de schoenen staan. Hulp en steun van Mariënborg had hen wellicht over de streep geholpen, dan waren er nu veel meer van die zelfstandige geloofsgemeenschappen geweest. Ruud Bunnik, van het Werkverband voor de Rechtscultuur in de Kerken, schreef in 2010 opeigen initiatief een handleiding voor de twijfelaars met

als titel *Op weg naar zelfstandige geloofsgemeenschappen*. Mijn voorstel aan het bestuur van Mariënborg om deze handleiding als brochure uit te geven, daar landelijke publiciteit mee te genereren en zo groepen te stimuleren uit het orthodoxe keurslijf te stappen, werd niet overgenomen. Het bestuur volstond met publicatie van deze handleiding op de website, en het vermelden als beleidspunt dat zelfstandige geloofsgemeenschappen zouden worden gesteund. De laatste jaren loopt het aantal 'geloofsgemeenschappen in vrij verband' al weer terug, een groot aantal blijkt helaas generatiegebonden.

5. De Relibazaar 2016 en Huub Schumacher

Van de vele inspirerende kritisch katholieken die ik als vrijwilliger bij Mariënborg heb ontmoet, staat er één bovenaan de lijst: Huub Schumacher. Pastoraal bewogen, gedreven, met veel charisma, een woordkunstenaar, begenadigd spreker en schrijver. Kenner van eigentijdse theologen als Drewermann, Küng en Lenaers. Een geroepene.

Op de Mariënborgcongressen, die hij altijd bijwoonde en waar hij ook

vaak een deel van het programma invulde, stond er standaard een groepje bewonderaars om hem heen. Die kenden hem van de vele cursussen, lezingen en bezinningsbijeenkomsten die hij jarenlang in het land hield. Altijd in eenvoudige, gemoedelijke taal, waar het plezier dat hij van nature heeft in het denken over God, geloof en het evangelie, van af spatte. Die cursussen bleef hij geven nadat hij in 1999 als 'bisschoppelijk gedelegeerde voor de catechese in het bisdom Den Bosch' door bisschop Hurkmans was ontslagen en op straat stond. De reden voor ontslag was het afwijkende godsbeeld dat hij, in navolging van moderne theologen, uitdroeg. In een interview in MM 2013, nr 1, zei hij het, een beetje ingekort, zo: "Ik ga niet mee met het beeld van een reusachtige God-in-den-hoge, zittend boven op het dak van het heelal, met de kerkelijke functionarissen als Zijn spreekbuis naar beneden om Zijn verordeningen door te geven en te handhaven."

Toen Mariënborg zich rond 2014 ging focussen op geloofsverdieping, en de Credocommissie op 30 mei 2015 in Utrecht een Leerhuisdag

organiseerde met de titel *Geloven nu*, sprak het als vanzelf dat Huub een van de workshops zou leiden. Het was een succes. Dus was hij er weer bij op de Relibazaar op 29 oktober 2016, ook in Utrecht. Dat werd naar mijn mening de mooiste performance die hij ooit voor Mariënborg heeft gegeven. De titel van zijn workshop was 'Bestaat God wel?'. Als uitgangspunt diende zijn boek *God wat ben je veranderd*. Elke workshop werd die prachtige dag – wat een happening was dat toch die Relibazaar – twee keer gegeven. De deelnemers hadden hun keuze tevoren moeten opgeven. Maar Huub's bevoegenheid sprak zo aan, dat in de pauze de boodschap rondging dat je die workshop van hem echt moest bijwonen. Waardoor in de tweede ronde de mensen met de benen buiten hingen: het zaaltje was berekend op 40 mensen en er waren er zeker 80; ze zaten in de vensterbanken en op de grond en stonden tegen de muren. Het was onvergetelijk. Daarnaast was Huub al sinds 2009 columnist bij *Mariënborg Magazine*. Voor mij en voor vele andere leden waren zijn columns elke aflevering weer een feestje. Hoe hij op altijd milde wijze foeterde en mopperde op de huidige Kerk en haar vaak

Columnist Huub Schumacher in gesprek

Juila van Wel en Ed Scheurs achter de stand van Mariënborg

zo wereldvreemde bedienaren. En ja, het klopt, het was schoppen tegen de kerk wat hij deed. De Mariënburgredactie vond vorig jaar blijkbaar dat dat afgelopen moest zijn, dat het uit de tijd is. Hij 'mocht' dus niet meer. Maar ik mis hem. Door zijn columns wist ik weer waarom ik toch echt lid moet blijven.

6. Mariënburg Magazine

In 2016 trad een nieuw bestuur aan en stopte ik als activiteitensecretaris. Eindredacteur Lambert van Gelder vroeg of ik, nu ik er toch tijd voor had, redactiesecretaris wilde worden van *Mariënburg Magazine*. Ik kende de redactieleden al, omdat ik sinds 2012 voor elke aflevering een interview verzorgde. En ik kan het iedereen aanbevelen om voor een tijdschrift te gaan werken, ik ken geen vrijwilligerswerk dat meer genoeg geeft! Zeker als dat tijdschrift zich focust op jouw interessegebied. En helemaal als de leiding in handen is van een ervaren rot in het vak, zoals de onvolprezen Lambert van Gelder,

oud-hoofdredacteur van *De Bazuin*. Ontzettend leuk, die contacten met de auteurs en de columnisten. Elke keer als er weer een nummer van de pers rolde glom iedereen op de redactie van trots. Bij MM was er nog een extra reden om telkens zo trots te zijn dat het weer gelukt was, want vier van de zes redactieleden waren priesters die waren opgeleid in de jaren van Vaticanum II – en dus flink op leeftijd. Het eerste gedeelte van de redactievergaderingen werd dan ook altijd ingevuld met het op luchtige wijze bespreken hoe lang ieder het nog dacht te maken, gezien alle fysieke defecten die zich inmiddels hadden geopenbaard. Tussen 2017 en 2020 gebeurde wat al gevreesd werd: als redactie droegen wij eerst met zijn allen de goede Lambert ten grave, daarna Leo Le Large en toen Leon Goertz. Bij Leon konden we helaas niet bij de uitvaart aanwezig zijn, het was coronatijd. Ad Krijnen, die ook tot die groep van vier behoorde, en die na Lambert de belangrijkste inbreng had in de inhoud van het

Magazine, overleed in januari 2021, een maand nadat hij was gestopt als redacteur. Hij had nog wel het plezier beleefd om de *Special* over Klerikalisme, die hij had geschreven samen met Hermann Häring, te zien verschijnen in mei 2020 – en om te vernemen dat er nog nooit zoveel nabestellingen waren geweest als juist voor deze *Special*.

Mariënburg Magazine mag zich gelukkig prijzen met het feit dat een van de jongste leden van de vereniging, Arthur van Tongeren – hij is ook al weer zestig – sinds 2016 eindredacteur is. Zijn precisie en taalvaardigheid benaderen die van Lambert. Arthur heeft alles meegemaakt van de oude redactie en ging met al die ervaring als enige redacteur mee naar de nieuwe redactie, die sinds 2021 in touw is. Hoewel zij aanvankelijk als interim-redactie aantraden vinden ook zij het duidelijk weer zo leuk om te doen dat ze gewoon nog steeds doorgaan. Dat dat nog maar lang het geval moge zijn. ●

Groot koor, orkest en een bomvolle zaal bij '1000 stemmen zingen' in 2018

*In Suriname was de Kerk er voor de slavenhouders,
Afro-mensen wenste ze niet in haar kerk*

KERKEN EN SLAVERNIJ

Slavenhouderij, slavenhouders, slaafgemaakten

Op Curaçao memoreerde de rooms-katholieke bisschop Luis Secco op 1 juli 2023 dat slavenhouderij de mensen ontmenselijkte – dat dat tot op heden gebeurt – dat we het misbruiken van Schriftteksten in deze hebben te doorzien. En hij memoreerde de vele goede werken van congregaties op de eilanden. De rol van de kerken verdient wel nadere beschouwing, want er zijn verschillen. Zo was er in 1987 naar aanleiding van 500 jaar *Hexenhammer* een congres aan de Universiteit Nijmegen. Daar memoreerde Gerrit Huizer, toenmalig directeur van het Derde Wereldcentrum, dat katholieke landen doorgaans niet rijk werden van de kolonisatie maar wel cultureel ingrepen, terwijl de Europese Calvinistische landen rijk werden maar cultureel minder ingrepen. Hier een geschiedenis in kort bestek.

De Amerika's

in Latijns-Amerika waren het vooral Spanje en Portugal die koloniseerden. De 'Indiaanse bevolking' werd vrij snel naar de minst lucratieve gronden verdreven, toen bleek dat ze de arbeid op plantages weigerden. Dus werden 'Afro-mensen' geïmporteerd. Allen werd het katholieke geloof gepredikt met ruimte voor eigen culturen; er zijn tot op heden veel elementen te herleiden naar Afro-culturen of Indiaanse gewoonten. Toen rond 1830 het continent zich nagenoeg vrij had gemaakt van Spanje (dan hoefde de witte bovenklasse de vergaarde rijkdom niet meer af te staan aan Spanje!), kwamen vanuit Noord-Amerika calvinistische groepen dat zuiden 'echt' missioneren: echt goed degelijk 'christelijk' maken. Zonder al dat 'heidendom' erin: zonder beelden en devoties. Er werden in de negentiende

eeuw zeker vier Internationale congressen belegd door de Calvinistische Kerken over "dat verwaarloosde continent" (El 'Continente Abandonado'), tussen 1810 en 1840 tweemaal op Cuba. In Noord-Amerika werden de 'Indianen' op kleine resten na uitgeroeid, een genocidaal proces. Jawel, ook geïmporteerde ziekten sloegen toe, maar het uitroeien gebeurde vooral met geweren. Hollanders waren de eersten die vanuit Caraïbisch gebied 'Noord-Amerika' betraden en de Indianen op hun pad vermoordden. De Engelsen zetten die praktijk voort.

Europa

Ongeveer vanaf tijden dat volkeren begonnen met akkerbouw, wat al snel leidde tot toeëigening van gronden door sterkere stammen – en later door belangrijke heren – ontstond er slavenhouderij.

In nagenoeg heel de wereld zijn varianten ervan terug te vinden. “Sinds de late middeleeuwen vormde West-Europa hierop een uitzondering. Mede onder invloed van het christendom – volgens welk geloof alle mensen in Gods ogen gelijk zijn – verdwenen hier slavernij en lijfeigenschap” (uit: *Zwarte Bladzijden uit de vaderlandse geschiedenis*, Rob Hartman, pag. 47). De ‘horigen’ leefden overigens meer in armoede dan voordien de als slaaf gehouden mensen. Portugal en Spanje begonnen vanaf Columbus dat nieuw ontdekte land te verkennen. Hun plantages vroegen om arbeidskrachten die er op dat continent dus niet zomaar waren. Met name Portugal reisde ook langs Afrika’s kusten, waar ze aan werkkrachten kwamen: strijd tussen stammen leverde veel gevangenen op die te koop waren. Portugal bouwde bij Elmina een slavenfort, om deze ‘slavenbuit’ te verzamelen totdat een schip hen naar hun Braziliaanse plantages kon brengen.

De Hollanders bleven niet lang achter bij Spanje en Portugal. Vocht Holland eerst veertig jaar tegen Spaanse overheersing, vervolgens ging de strijd veertig jaar om de wereldhegemonie. De Hollanders hadden de betere (want wendbare) schepen, dankzij eeuwenlange ontwikkeling van watertechnieken. Dat werd doorslaggevend bij de strijd om de Molukken: Engeland, Spanje, Portugal, Holland, China, Japan vochten om deze eilanden, vanwege de specerijenteelt. Nederland won, en won daarmee de wereldhegemonie. We schrijven dan ongeveer 1600.

Enkele Hollanders vinden dat ze, net als die Portugezen, Afro-mensen (mensen??) moeten gaan oppikken voor hun plantages in een bepaald deel van Brazilië. Holland is dan inmiddels calvinistisch. “Eind zestiende eeuw werd in de jonge Republiek de slavenhandel gezien als iets dat typerend was voor de katholieke Portugezen en Spanjaarden, die als volgelingen van de paus toch al de antichrist vereerden (...) De vermaarde jurist Hugo de Groot (...) komt tien jaar later met de ingenieuze redenering (...) dat men slaven uit Afrika kon zien als krijgsgevangenen (...) alles te maken met het feit dat Nederlandse koopvaarders betrokken raakten bij de slavenhandel, vooral nadat in 1630 de Portugese bezittingen in Brazilië waren veroverd” (uit: *Zwarte bladzijden...* pag. 48, 49). In 1635 neemt Holland/Zeeland Fort Elmina over, de katholieke kapel wordt gebruikt om de slaafgemaakten in onder te brengen totdat er een schip komt.

De herinvoering van slavenhouderij door Europese landen gebeurde vanwege economisch gewin. Wel moest dat ‘christelijk principe’ overwonnen worden dat slavenhouderij onchristelijk is. In de samenvattende studies zijn geen motivaties uitgewerkt. Uit andere studies valt iets te vermoeden. De *Hexenhammer*, een werk in drie delen, in 1486 verschenen in heel Europa (30.000 exemplaren dankzij de net ontwikkelde boekdrukkunst) getuigt van een diepe minachting voor vrouwen. Deel 1, stellend dat heksen bestaan en gevaarlijk zijn, is scholastiek van opbouw: bewering, tegenargumenten, bewijsvoering door erkende meesters. In het hoofdstuk over waarom vooral vrouwen heksen worden: geen argumenten. Enkel opsomming van hun domheid en slechtheid; dat was dus al gangbare ‘maatschappelijke visie’. Mannen die wezens waarmee ze in huis en bed samenleven zo negatief kunnen wegzetten, kunnen ook vreemde zwarthuidigen moeiteloos ontmenselijken, dunkt mij.

Suriname

In Suriname is de Nederduitsch Hervormde Kerk aanvankelijk de enig aanwezige Kerk. De slavenarbeid op de suikerplantages is bitter hard, maar de Kerk is er voor de slavenhouders, Afro-mensen wenst ze niet in haar kerk. Onder de slaafgemaakten geven velen voor hun mentale troost en overleving zich over aan de uit Afrika meegebrachte vormen van spiritualiteit. Winti wordt daardoor een sterke beweging.

Het is de Moravische Kerk die verandering brengt. In 1735 komen de eerste Broeders van de Herrenhütters aan land. Zij wendden zich met pastorale zorg tot de slaafgemaakten, beginnen hun lijden te verzachten. Wel zijn er broeders die zelf ook slaafgemaakten hebben. Van oorsprong zijn zij Duits, maar ze passen zich aan aan de Nederlandse taal in Suriname. Tegenwoordig heten zij de Evangelische Broedergemeente. Zij zijn als zodanig lid bij de Raad van Kerken. Tot op heden wordt zowel in Nederland als in Suriname alle liturgie in deze Kerk in het Nederlands gevierd. In Suriname is de EBG inmiddels het grootste kerkgenootschap.

Antillen

In 1634 maakten de Hollanders zich meester van Curaçao. Daarmee hadden ze een ‘overslaghaven’ na de grote tocht over de oceaan. Hier werden de Afro-mensen verkocht naar het hele Caraïbische

Het 'christelijk principe' dat slavenhouderij onchristelijk is, moest overwonnen worden

gebied en de kuststreken van de continenten. Een navrant detail: op Curaçao waren de beste artsen voor de slaaf-te-maken-mensen, om de schade van de overtocht snel te herstellen. Hoe gezonder, hoe meer die 'koopwaar' opbracht. Kerkelijk verliep de geschiedenis op deze eilanden anders dan in Suriname. Hier was de Nederduitsch Hervormde Kerk niet aanwezig: er waren te weinig plantages en dus te weinig slavenhouders als gemeenteleden. Die Kerk had hier dus geen belang. In Nederland was van 1648-1853 de katholieke kerk formeel verboden. Daarom stonden zowel de Nederlanden als haar koloniën onder toezicht van de Propaganda Fide te Rome. De regering en de West-Indische Compagnie verboden de katholieke godsdienst en nodigden calvinistische predikanten uit om de slavenhouders te begeleiden. Vanaf 1674 wordt geaccepteerd dat bepaalde priesters de slaafgemaakten bijstaan. De Propaganda Fide legt de verantwoordelijkheid in handen van Venezuela: vanaf 1703 komen jezuïeten naar Curaçao, later ook franciscanen. Zij werken speciaal onder de slaafgemaakten. In de negentiende eeuw, als in Nederland vanaf 1853 de katholieken weer mogen bestaan en als Kerk functioneren, legt de Propaganda Fide de verantwoordelijkheid bij de dominicanen. Vanaf 1873 komen zij op de eilanden.

De slaafgemaakten hadden hun eigen taal meegebracht van de Westkust van Afrika: Papiaments. De priesters leren deze taal en spreken de mensen in die taal toe. Een van de Venezolaanse priesters maakte al studie van de taal, maakte een eerste woordenboek Spaans-Papiaments, en zette daarmee iets van deze taal op schrift. De dominicanen werken vanaf 1873 hierop voort. Enkele paters maken het tot hun hoofdtaak om de taal tot een volwaardig geschreven taal uit te werken, inclusief grammatica. Vanaf het begin vindt principieel alle contact plaats in het Papiaments. Alle gebeden worden in het Papiaments vertaald, er ontstaat een hele liederenschat in het Papiaments. Na het Tweede Vaticaans Concilie komt er een uitgebreide liturgie, met over drie jaren verdeeld

steeds andere Bijbelteksten en gebeden. Alles wordt in het Papiaments vertaald. Uiteindelijk wordt er jarenlang gewerkt aan de uitgave van een complete Bijbel in het Papiaments – zowel in de schrijfwijze van Curaçao als die van Aruba, twee versies dus. Jaren negentig verschijnen deze. Inmiddels is er ook een studiebijbel in het Papiaments. Dit alles voor een taalgebied van pakweg 400.000 mensen!

Hoewel de eilandbewoners tweetalig zijn – op de meeste scholen wordt in het Nederlands lesgegeven – hebben de dominicanen alle religieuze vorming, catechese, voortdurend aangeboden in het Papiaments. Zo leefde ik er twee jaar mee; om Bijbelles te mogen geven moest ik eerst Papiaments leren.

Hier en nu

In Nederland zijn de Antilliaanse mensen geheel geïntegreerd in de bestaande katholieke parochiegemeenschappen. Wel hebben bepaalde steden eens per maand een viering in het Papiaments. Door dit geïntegreerd-zijn kon het gebeuren dat de hele lange aanloop vanaf 2010 naar het nu landelijk gedenken van de afschaffing van de slavenhouderij, voornamelijk gestalte werd gegeven door de EBG, en daarmee door Surinaamse mensen; en dat dit gedenken werd geduid met de term die zij gebruiken: Ketu Koti.

Antillianen worden daar niet blij van, weigeren deels onder die term mee te vieren, of voelen zich zelfs geschoffeed. Aangezien de Antillen deel zijn van ons Koninkrijk, ligt hier een taak voor de Nederlandse kerken de komende jaren. Mogelijk een taak voor de Raad van Kerken. Nu 'wij bleekgezichten' of 'kleurloze' Nederlanders onze geschiedenis kritisch gaan bezien, zullen bovendien ook Zuid-Afrika, Sri Lanka, Indonesië op de agenda thuishoren. Plus de praktijken van de grote multinationals overal ter wereld, die ons als consumenten bedienen. Achter onze koopwaar gaat nog steeds veel slavenhouderij schuil. ●

Yosé Höhne Sparborth, 20f3bijEEN

“Laat iedere gelovige voor vol worden aangezien”

“Ik heb bewondering voor radicale mensen, bijvoorbeeld voor de mensen van Extinction Rebellion. Maar zelf ben ik helemaal niet zo radicaal of strijdlustig. Ik kies voor de weg van de geleidelijkheid. Het synodale proces binnen de Kerk zal ook geleidelijk gaan. Maar met zijn oproep om deze synode te houden heeft paus Franciscus mij hoop gegeven.”

Laetitia van der Lans. Al twee jaar is zij zeer betrokken bij de voorbereiding van de Bisschoppensynode 2023/2024. Ik ontmoet Laetitia in De Zalige Zalm in Deventer, een centrum voor service aan kerkbladen en voor communicatie binnen de kerk. Een centrum dat vijftien jaar geleden bescheiden is begonnen, maar inmiddels voor heel wat parochies en gemeenten een goede hulp is bij de interne en externe communicatie.

In de beleving van Laetitia van der Lans is de Bisschoppensynode niet in oktober in Rome begonnen, maar al ruim twee jaar geleden: “Zodra we

de aankondiging van de synode vernamen zijn we aan de slag gegaan, zoals ook de bedoeling was. Binnen het Netwerk Katholieke Vrouwen heb ik toen, samen met de vorig jaar juni overleden dominicanes Holkje van der Veer, het initiatief genomen om een raadpleging te houden onder de katholieke vrouwen van Nederland. Het was toen corona-tijd, dus de raadpleging moest digitaal. We hadden onze hoop gevestigd op deelname van zo'n tweehonderd vrouwen. Het werden er 2238, in leeftijd variërend van 18 tot 98 jaar. En de meest gehoorde reactie was: ‘Eindelijk wordt ons iets gevraagd!’ Het was een enorme klus om al die antwoorden te verwerken en de tijd was kort. Maar het was op tijd klaar en we hebben het veelkleurig en bloemrijk uitgegeven als de bijdrage van katholieke vrouwen aan het synodale proces. Wat ons onmiddellijk opviel in die stortvloed van antwoorden: vanuit de Nederlandse bisdommen, maar ook vanuit de hele wereldkerk kwamen soortgelijke reacties. Dat voelde enerzijds als erkenning, maar het was vooral ook ontroerend. En de kern van de reacties was: vrouwen willen serieus genomen worden in de kerk. Dus: maak gebruik van de kwaliteiten die ze hebben en betrek hen bij de besluitvorming in de kerk.”

Geleidelijk proces

Zal er echt verandering komen? En hoelang gaat dat duren? Laetitia van der Lans is hoopvol gestemd: “Bij de vorige Bisschoppensynode in Rome was er één vrouw met stemrecht. Nu zijn er 54 vrouwen met stemrecht. En dan zal menigeen zeggen dat dit op een totaal aantal van 365 aanwezigen veel te weinig is, ik zie vooral de ontwikkeling en de vooruitgang. Ik merk dat er bij onze Nederlandse bisschoppen sprake is van enige terughoudendheid als het gaat over vernieuwing van de Kerk. Maar ik leg de verantwoordelijkheid voor dat proces niet alleen bij de bisschoppen, maar bij alle gelovigen en dus ook bij mezelf. Ik ben opgegroeid

*Laetitia van
der Lans over
het synodale
proces in de
R.K. Kerk*

met Vaticanum II, met het idee dat we de Kerk samen moeten dragen en samen moeten vormgeven. Paus Franciscus moedigt ons daarbij aan: 'Wees vrijmoedig! Spreek vrijmoedig!' En tegen de vrouwen binnen de Kerk heeft hij gezegd: 'Ik begrijp jullie frustratie en ongeduld.' Dat heeft hij tijdens de zitting van de Bisschoppensynode in Rome ook laten blijken: er moest een redactiecommissie worden gekozen; de vergadering koos allemaal mannen. De paus heeft aan dat gezelschap een vrouw toegevoegd.

Dat is het beeld dat ik van deze Synode heb. En ik zag het ook gebeuren toen de vergaderzaal in beeld kwam en zag dat alle deelnemers aan ronde tafels zaten. Dat is een enorme winst. En ik ben ervan overtuigd: daar werkt de Geest, daar gaat het gebeuren. Met de woorden van de profeet Jesaja: 'Het is al begonnen. Je kunt het zien.'

Wat dan het resultaat zal zijn? We gaan met de oogst van deze eerste zitting aan de slag, een nieuwe ronde van consultatie. En zo gaan we op weg naar de tweede zitting in oktober 2024. Ik heb er echt vertrouwen in. Maar ik denk niet na over concrete resultaten: dit of dat moet er uitkomen. Ik ga ervan uit dat we twee jaar geleden begonnen zijn met zaaien en dat dat een nieuwe beweging op gang zal brengen, hoe dan ook, en daar gaat het om.'

Angst voor vernieuwing

"Ik hoop dat er ruimte komt in de Kerk. Dat het beeld van de Kerk niet meer een mannenkerk is, maar een Kerk van vrouwen en mannen. En dat kan op een heleboel manieren gestalte krijgen. Dat wordt echt niet alleen maar bereikt als het priesterschap wordt opengesteld voor vrouwen. Zelfs als dat zou gebeuren, zou ik geen priester willen worden. Maar ik wil wel dat alle gelovigen, en dus ook alle vrouwelijke gelovigen, hun stem kunnen laten horen in de Kerk en dat er dan ook naar die stem wordt geluisterd. Alleen dan zal de Kerk voor vrouwen, maar waarschijnlijk voor alle gelovigen, een geloofwaardig instituut worden. Ik zou tegen de Kerk zeggen: maak toch gebruik van de kracht van vrouwen. En laat de angst voor meer zeggenschap ons toch niet verlammen. Want die angst is er, niet alleen misschien bij bisschoppen en priesters, maar ook onder heel wat gelovigen. Het is niet zo dat alleen de leiding van de Kerk klerikale trekken vertoont,

ook heel wat gelovigen denken klerikaal. En dat kan op den duur niet goed gaan. Binnen de Kerk leggen we dan hemelhoge verwachtingen op een heel kleine groep van bisschoppen en priesters, en die kunnen die verwachtingen onmogelijk waarmaken. Vrouwen doen natuurlijk al heel wat binnen de Kerk. Maar hun bijdrage moet niet beperkt blijven tot koffie zetten, schoonmaken, kindercatechese en dat soort zaken, hoe nodig en nuttig die ook zijn.

Ik was blij met de eerste reactie van Mgr. Hoogenboom, hulpbisschop van het Aartsbisdom Utrecht, die aanwezig is op de Bisschoppensynode namens het Nederlandse episcopaat. Hij zei enthousiast te zijn over de wijze waarop er op de Synode in Rome is vergaderd. Heel goed. Misschien is het een goed idee om als Nederlandse bisschoppen ook zo te gaan vergaderen. Niet alleen maar gebogen over een volle agenda, maar openstaan voor een beweging die de Geest op gang brengt."

Intussen is de eerste zitting van de Bisschoppensynode beëindigd. De beurt is nu opnieuw aan de basis om aan de slag te gaan met de inzichten en vragen uit deze eerste zitting. Dat wordt dan de inbreng voor de tweede en laatste zitting in oktober 2024. Wellicht dat dan de droom van Vaticanum II, de droom van Gods Volk onderweg, toch weer in zicht komt. Hoe dat proces in Nederland gestalte krijgt is te volgen op www.luisterendopweg.nl, een samenwerkingsproject van het Netwerk Katholieke Vrouwen, Konferentie Nederlandse Religieuzen en bisdom Den Bosch. •

Tübingen

De erfenis van Hans Küng, een tweeluik

BEZOEK AAN STIFTUNG WELTETHOS

De theoloog Hans Küng die wegens zijn moderne kijk op het Christendom zoveel moeilijkheden ondervond vanuit het Vaticaan, heeft een belangrijke erfenis aan ons nagelaten. Behalve zijn theologische werken heeft hij het initiatief genomen tot de oprichting van de *Stiftung Weltethos*. Deze

stichting houdt, niet geheel toevallig, kantoor in Tübingen en wij gingen er op bezoek.

Wij werden te woord gestaan door Dr. Stephan Schlenzog. Hij heeft 37 jaar met Küng samengewerkt, richtte destijds samen met Hans Küng de Stiftung Weltethos op en is sindsdien de secretaris-generaal van deze organisatie.

Hans Küng heeft onderzocht en vastgesteld of en in welke mate de diverse wereldgodsdiensten er een gezamenlijk ethos op na houden. Wat zijn de overeenkomsten in de benadering aangaande vrede, armoedebestrijding, klimaat, economisch handelen, enzovoort? Aanleiding was de samenkomst in 1993

ter gelegenheid van de 100-jarige herdenking van de oprichting van het World Parliament of Religions in Chicago.

Dr Schlenzog vertelde: “In 1893, in de jaren van hoogtij van de missie-arbeid door christelijke priesters en zendelingen, ontstond er een zekere wrevel bij de andere wereldgodsdiensten: alsof de wereldethos alleen een christelijke boodschap zou zijn.

De oorspronkelijke tekst was dan ook geformuleerd: ‘In de naam van God’. Daar waren Boeddhisten het niet mee eens. Het ethos dat we onder wereldethos verstaan is niet een christelijke waarde, maar is compatibel met andere culturen en religies; dat zullen we moeten onderschrijven. Het is ook het spannende in ons werk: die dialoog met elkaar. De dialoog van de religies, hoe we in de dagelijkse omgang met elkaar vasthouden aan onze ethische basis, dat is het centraal thema in ons werk” (noot van de schrijver: dit jaar werd in augustus de zitting van het Parlement gehouden in Chicago en het thema is ‘Vrijheid en democratie’).

“Die globale ethiek dat was ook het doel van onze stichting. Te beginnen bij jonge mensen. Iemand die

dat begreep was Karl Konrad Graf von der Groeben. Hij heeft de stichting een grote donatie gedaan met als doel ons te helpen met onze doelstellingen jonge mensen van alle religies te bereiken.

Ik begon met contacten te leggen met schoolinstellingen. Maar we kregen werkelijk een vliegende start toen Küng en ik, in de negentiger jaren, een 7-delige televisieserie mochten maken over religies: de stammenreligies van Afrika en Australië, het hindoeïsme, de Chinese religies, boeddhisme, jodendom, christendom en islam. We hebben toen een cd-rom ontwikkeld, we hebben fotoboeken gemaakt. Hans Küng schreef een boek over christendom en islam, ikzelf over het hindoeïsme. Toen hebben we tentoonstellingen opgezet: tafels met de religies aan de ene kant en wereldethos aan de andere kant. Die tentoonstelling wordt nu in vele landen georganiseerd. Ook bij het Parlement der religies (in november in Chicago) zal die er weer zijn. En daarmee hadden we ook didactische materiaal voor scholen in handen. Zo hebben we steeds nieuwe leermiddelen ontwikkeld, zodat onze thema's op scholen aan de orde kunnen komen.

Wij volgden daarbij twee strategieën: De scholen nemen onze visie op in hun leerplan. Die visie kan worden toegepast in verschillende vakken, niet alleen voor religieus of ethisch onderwijs, maar ook in maatschappijleer, geschiedenis, biologie. Het gaat daarbij steeds om ethische waarden. Denk maar eens aan waardevragen bij genen-onderzoek. Deze benadering hebben wij gepresenteerd aan het Ministerie van Onderwijs van de Bondsrepubliek en we hebben verzocht deze thema's over het hele land in het onderwijsplan te introduceren.

Daarnaast hebben we nog een ander speciaal project, de zogenaamde 'Wereldethos-scholen'. Dat zijn er op het ogenblik 23. Met die scholen werken we heel nauw samen. Wij vormen een netwerk met ze. Zij komen elke 2 jaar samen, waarbij ze hun eigen projecten presenteren. En wij bieden ze intensieve begeleiding. Dat is niet het leveren van leerplannen, maar dat is het veranderen van de volledige schoolcultuur. Dat werkt niet alleen door naar de kinderen, maar ook naar de leraren, de ouders. Voor dit project leveren wij materialen, en we ondersteunen de scholen. Het is een heel spannend en intensief project, we hebben extra

medewerkers aangetrokken ter ondersteuning van dit project. Gelukkig zijn er sponsors die speciaal dit project mede mogelijk maken.”

1

Ik vraag of er al oud-leerlingen zijn die invloedrijke posities innemen, bijvoorbeeld in de politiek. Dr. Schlensog : “Dat kunnen we nog niet melden, dit schoolproject is pas in 2014 gestart. Maar van de politici moet je niet te veel verwachten, die hebben ook andere belangen. Dat neemt niet weg dat er zeer integere politici zijn, mensen als Helmut Schmidt en president Von Weizsäcker, maar het worden er helaas steeds minder.”

Wij hebben het over solidariteit, een van onze kerngedachten. En vrede onder de volken. Neem de oorlog Rusland-Oekraïne en stel dat er een compromis wordt gevonden voor een wapenstilstand, dan begint pas het werk. Afwezigheid van oorlog is nog geen vrede. Het betekent dat de *mindset* van de mensen moet veranderen. Ik roep in herinnering mensen als Schumann, Adenauer, De Gaspari, die zeiden: “We geven elkaar de hand” en zo ontstond de Europese Gemeenschap en gedurende lange tijd vrede in Europa, steunend op solidariteit onder de naties. Ik vraag nog in welke andere landen de Stiftung Weltethos werkzaam is.

“Dat zijn er nog niet zo veel. Oostenrijk, Zwitserland, Kroatië. In Zuid-Amerika hadden we goede contacten in Mexico en Colombia. Maar een nieuwe stichting beginnen is ook een kwestie van financiën. En je moet al rijke sponsors zoals Graf von der Groeben hebben, die enthousiast zijn. En juist een aantal rijke conservatieve katholieke families haken af als ze de naam Hans Küng horen.” Wie zijn de medewerkers van de stichting, vraag ik. “Dat zijn allemaal jonge mensen”, zegt Dr. Schlensog, “veelal vrouwen. Mensen die niet zomaar een job zoeken maar iets zinnigs willen doen met hun leven, iets veranderen in de samenleving.” En daarmee komt een vrij plots einde aan ons gesprek, want Dr. Schlensog moet op tijd zijn voor een begrafenis. Wij schudden elkaar hartelijk de hand.

Naschrift: Wie van de grote hoeveelheid activiteiten van de Stiftung Weltethos kennis wil nemen, wordt verwezen naar de website: www.weltethos.org

Interview met Prof. Dr. Johanna Rahner

“ECCLESIA CATHOLICA SEMPER DISCIT”

De redactie van *Mariënburg Magazine* had in Tübingen, Duitsland, een ontmoeting met Prof. Dr. Johanna Rahner. Prof. Rahner is geboren in 1962 in Baden-Baden. Zij is rooms-katholiek en studeerde rooms-katholieke theologie en biologie. Na wisselende leerstoelen aan diverse universiteiten, is zij thans hoogleraar aan de theologische faculteit van de Universiteit van Tübingen op de leerstoel van Hans Küng, en leidt ze het Instituut voor Oecumenisch en Interreligieus Onderzoek dat door Küng werd opgericht. Rahner is gekozen lid van het Centraal Comité van Duitse Katholieken, waar zij zich intensief bezighoudt met vraagstukken die te maken hebben met het synodale pad.

Na een bijzonder hartelijke kennismaking met Johanna Rahner in het Theologicum in Tübingen en op weg naar haar kamer, vertelde zij dat er een Centrum voor Islamitische theologie met zeven lectoraten wordt gesticht! Dat gaat gebeuren in een nieuwbouw aangrenzend aan het Theologicum. Mijn eerste vraag was erg voor de hand liggend: “Bent u familie van...” (de beroemde theoloog Karl Rahner) en het antwoord was: ‘Langs zeven hoeken’, een Duitse zegswijze die zoveel betekent als ‘ja, maar alleen verre familie’.

Vanwaar ons bezoek?

Ik geef aan dat wij in Nederland diepe eerbied hebben voor de wijsheid, maar ook de moed, die haar voorganger Hans Küng aan de dag legde bij

zijn theologisch werk. En wij wilden graag weten hoe het er nu voorstaat met zijn leerstoel. Hans Küng is, tot veler boosheid, voor zijn naar onze mening bevrijdende theologische arbeid door de R.K. Kerk zoals dat tegenwoordig heet ‘gecanceled’. In de jaren zestig was ook Jozef Ratzinger, de latere paus Benedictus XVI, in Tübingen hoogleraar, maar Ratzinger voelde zich niet thuis in het Tübingen van toen en vertrok naar Regensburg. Er was op dat moment nog geen wrijving tussen Küng en Ratzinger. Die ontstond volgens Prof. Rahner pas later, naar aanleiding van het boek *Christen zijn* van Küng. Volgens Küng steunden de Christologie en de leer van de Kerk niet langer meer op de ‘waarheden’ van de oude concilies en die mening was voor Ratzinger te gemakkelijk. Aldus Prof. Rahner. Ik vroeg haar of Ratzinger wellicht, toen hij eenmaal kardinaal was in Rome en prefect van de Congregatie voor de Geloofsleer, de hand heeft gehad in het *kaltstellen* van Hans Küng. Dat ontkende zij. Die manipulaties waren afkomstig van de traditionalisten, de ‘kardinalenburcht’ in Rome. Dezelfde kringen die ook voor elkaar kregen dat Paulus VI ‘de pil’ heeft verboden. Dat waren de lieden die zogenaamd wisten wat de echte katholieke leer was. Dat zijn de mensen die bang waren, en nog zijn, voor de erkenning dat een modern katholiek profiel er anders uitziet dan vroeger. Küng kon overigens hoogleraar blijven dankzij een nieuwe speciaal opgetuigde leerstoel in Tübingen. Die leerstoel viel niet onder de faculteit, maar dat is nu niet meer zo; de leerstoel van Rahner behoort weer gewoon tot de faculteit. Overigens kan men rustig stellen dat bij de huidige kerkelijke verhoudingen Küng zijn leerstoel nooit zou hebben verloren. Volgens Johanna Rahner valt religieus conservatisme nogal eens samen met politiek-conservatieve opties en ook met economische intransparantie en ondoorzichtige politieke en commerciële netwerken. Zie ook de conservatieve kringen in de Verenigde Staten. Niet voor niets staat op de agenda van de gesprekken in Duitsland over het synodale pad het

onderwerp 'geld en macht'. Een voorbeeld op politiek gebied: de Poolse regering heeft het feit dat paus Johannes Paulus II – vrijwel onmiddellijk na zijn dood – heilig werd verklaard, als argument aangegrepen om geen onderzoek te willen instellen naar zijn betrokkenheid bij doofpotaffaires (kindermisbruik) of dergelijke zaken. Ander (economisch) voorbeeld: de uiterst rijke en rechtse kringen rondom de prins van Thurn und Taxis, die meerdere zomerseminars organiseert met o.a. de rechts-radicalen katholieke Steve Bannon als gastspreker. Thema's: geen abortus, geen vrouwen, geen lhbtqi+!

Ik stel Johanna Rahner de vraag die onze redactie in ieder geval graag beantwoord zou willen zien: U doceert aan de Faculteit hier Dogmatiek en Oecumene. Hoe zijn die twee onderwerpen met elkaar verenigbaar?

"Ik vind dat het onderricht in de dogmatiek eigenlijk een dubbele taak heeft. Ten eerste moet worden teruggegaan naar de tijd waarin het dogma werd afgekondigd. Wat is de betekenis van het dogma in de tijd waarin het werd afgekondigd? Wat waren de omstandigheden, de denkvormen van die tijd? En daarna komt het moment voor wat ik in navolging van de kerkhistoricus Hubert Wolf zou willen noemen de 'deconstructie' en de vertaling naar het heden. Je gaat het dogma net zo lang 'afpellen' tot het aansluiting vindt met het voortschrijdend inzicht van de tijd van nu. Je moet daarbij tevens bedenken dat er niet één zin bestaat die verbindend kan zijn over zoveel werelddelen, over zoveel volken en met zoveel contexten. En voor sommige dogma-afkondigingen is het waarschijnlijk al te laat. Die hebben 500 of 1000 jaar hun betekenis gehad. Daarna niet meer. Dat moet je kunnen accepteren. Bij het deconstrueren gaat het vooral om twee aspecten. Ten eerste moet je onderzoeken, waar de manier van denken over zo'n dogma vandaan kwam. Waren er eenzijdigheden? Waren er alternatieven en waarom werden die niet gekozen? En de volgende stap is de dogma-hermeneutiek (tekst-interpretatie) in de context van de wereld van vandaag. De betekenis van het dogma als onomstotelijke waarheid zal steeds veranderen. Het zal er veel meer om gaan te onderzoeken wat het dogma kan betekenen in het kader van zoiets als een globale solidariteit voor wereldthema's zoals klimaat, sociale gerechtigheid, gelijkheid voor mannen en vrouwen en acceptatie van seksuele geaardheid."

"Ik moet zeggen," ervaart Johanna Rahner steeds, "dat veel gelovigen deze uitleg graag accepteren."

En ja, dan de oecumene. De voortgang van de oecumene stuitte telkens op de dogma's die de onderscheiden kerkgenootschappen in het bijzonder de R.K. Kerk koesterden. De R.K. Kerk was bijvoorbeeld onverzettelijk als het ging om de interpretatie van het avondmaal, de eucharistie. Lees het boek over kardinaal Willebrands: *Johannes Willebrands, een leven in gesprek*. Maar in de diverse kerkgenootschappen wordt deze 'deconstructie-methode' reeds begrepen en staat 'het dogma' niet langer het samenzijn, samen vieren, ja zelfs de eucharistie en de *realis presentia* in de weg. Aan het begin van de dialoog lijkt overeenstemming ver weg, maar gaandeweg die dialoog begin je met je gespreksgenoten perspectieven te ontdekken. In Duitsland wordt gewerkt aan een nieuw model van oecumene. Het gaat daarbij om gezamenlijke diaconale en pastorale activiteiten, ook voor en door leken. Ik stel een vraag over de betekenis van leken in de kerk en vertel over de teleurstellende Nederlandse ervaring, veroorzaakt door het verbod op het voorgaan in vieringen door leken. Johanna Rahner: "Onze faculteit bestaat voor 95% uit studenten die geen priester willen worden, 50% wordt leraar en de resterende 45% krijgen allen een functie binnen een geloofsgemeenschap of parochie, inclusief het voorgaan op zondagen. Niet in alle diocesen spreekt de betrokkenheid der leken vanzelf. Maar de Synodale Weg in Duitsland is zelfs van oordeel dat leken behoren te worden opgenomen in het kapittel dat de voordracht voor een bisschop doet." Laatste vraag aan Prof. Rahner: In welk jaar zal de *Frauen Ordination*, de vrouw in het ambt, een feit zijn? Johanna Rahner: "Ik antwoord zoals een gestorven collega in Freiburg met een twinkeling in zijn ogen reageerde: "Ecclesia Catholica semper discit" (De katholieke kerk leert nog steeds). En daarmee namen wij afscheid van een zeer inspirerende vrouw vol humor en kracht. Ons bezoek bevestigde onomwonden dat de leerstoel van Hans Küng in de persoon van Johanna Rahner een waardige opvolger bezit: een theologe die op een verstaanbare wijze de vertaalslag naar het heden weet te maken. Chapeau! Als de Kerk nu eens goed oplet, zal zij er nog veel plezier van hebben. ●

Conferentie internationale ngo's

De trein naar Brussel Midi was voor de verandering heel prettig en de trein, dit keer de Eurostar, kwam keurig op tijd. Daarna met mijn partner Sylvie Kempgens, die vanuit België ook een grote rol speelt in de ondersteuning van ons werk m.b.t. European Network Church on the Move, met een aanzienlijke vollere en langzamere trein naar Luxemburg (met overstap en vertraging maar wel veel goedkoper). Het openbaar vervoer is daar gratis. Het kan dus wel...

Dit systeem is uniek in de wereld, nergens anders hebben ngo's een dergelijke invloed op besluitvormers

De volgende dag naar Straatsburg voor de CINGO. Dat is de conferentie van de meer dan 400 aangesloten ngo's die de Raad van Europa mede adviseren. Dat systeem is uniek in de wereld. Nergens anders hebben ngo's een dergelijke invloed op besluitvormers. Men zegt wel: de economie zit in Brussel, het geweten in Straatsburg. De Raad van Europa gaat gebukt onder een forse onbekendheid, maar er gebeurt heel veel - op het gebied van alle onderwerpen die je in de media ook kunt vinden - zij het helaas vaak verborgen in allerlei commissies en subcommissies. De Raad heeft serieus te

maken met een zichtbaarheidsprobleem, ondanks de opleving door het Israëlisch-Palestijns conflict.

Weer eens op de vloer in Straatsburg zijn i.p.v. online is een verademing. Ik doe allerlei contacten op. Met een handvol Nederlanders (die wel eens een keer voor ons kunnen schrijven) maar ook voorzitters en vicevoorzitters van uiteenlopende commissies. Bijvoorbeeld die van het Gender Equality Committee, dat zich een paar uur lang presenteert. Is er echte gelijkheid tussen vrouwen en mannen? Nee natuurlijk. Om maar te zwijgen over lhbtqai+. Het barst van de oude gewoonten die mannen en vrouwen in hun oude rollen duwen. Ik gebruik ook wel het begrip dominantie. Een pakket van onuitgesproken regels die je van jezelf niet eens in de gaten hebt, maar die ongelijk kunnen uitpakken. De genderkwestie raakt alles. Niet alleen vrouwen, maar die toch wel het meest. In het Europees parlement is de balans globaal gesproken 60% mannen en 40 % vrouwen. Daarnaast zijn de verschillen in Europa als het om salaris gaat overal ongelijk. Maar neem nu India, daar werken veel meer vrouwen in de bouw dan mannen: het kan dus ook omgekeerd. Soms is er de vraag of iedereen wel gelijk behandeld wil worden. Een vraag waar niet zomaar antwoord op komt. De gendercommissie mag, na drie jaar werken, nog een half jaar door. Over al dit soort zaken wordt zorgvuldig gestemd, zodat geen enkele invloed gemist

GRENZELOOS *geloven*

wordt. Mijn partners voor EN-RE (Franse benaming van ons netwerk) uit Frankrijk en Spanje kijken online mee, zodat ik weet wat ik moet stemmen.

Er zijn ook landenrapporten. Er is een ngo-commissie naar Bosnië en Herzegovina afgereisd en ze doen verslag. Het stemt zeer treurig. Sinds de Dayton-akkoorden is iedereen *back to business* en er is geen aandacht meer voor het toch voortdurende conflictgebied. Alles gaat nu in drieën, al naar gelang vertegenwoordiging van de drie etnische bevolkingsgroepen. Ook op de scholen. Elke etnische groep krijgt onderwijs van zijn eigen onderwijzer in aparte klaslokalen en de jongeren zien elkaar nooit. Vooral doordat een school twee of drie ingangen heeft, zodat de jongeren elkaar niet tegenkomen. Dat is natuurlijk desastreus, maar men moet wel omdat het Dayton-akkoord het voorschrijft. Ook de kerken zijn geheel verdeeld naar etniciteit. Heel lokaal doen ze wel iets, maar de invloed ervan is zeer gering. De aanwezige rapporteurs uit het land zelf spreken van een groot pessimisme, ook al door gierende werkloosheid en armoede. Het mooie is dat de vertegenwoordiger van een Georgische ngo ze tijdens de bijeenkomst een hart onder de riem steekt.

Voorlopig zien we dat vrijwel alle volkeren die langdurig worden onderdrukt op een zeker moment 'ontploffen'. Politici zijn dan verbaasd over het plotseling oploeiende geweld, maar het ontwikkelt zich onder hun neuzen. Er wordt druk weggekeken, vaak om electorale redenen. Maar vooral ook omdat er geen politieke statuur meer lijkt te vinden die boven de partijen uitstijgt. Dat is zo bij Nagorno-Karabach, Israël/Palestina en Oekraïne/Rusland.

Tenslotte organiseren we als aanwezige Nederlanders een gesprek met Tanja Gonggrijp, de Nederlandse ambassadeur in Europa. We zijn met z'n vieren. Het gesprek gaat vooral over de effectiviteit van de CINGO richting de Europese organen. Die is zeer gering, want nauwelijks

budget, voor het grootste deel vrijwilligerswerk en een ingewikkelde structuur. Het is een wonder dat iedereen het volhoudt, maar het is eigenlijk te gek voor woorden. Hoe kun je een dergelijk lichaam, dat de Civil Society tot in de haarvaten vertegenwoordigt, zo veronachtzamen?

We zijn niet helemaal zeker of de boodschap is overgekomen.

Henk Baars

Door Tom van den Beld

Ten slotte

ZOUT EN LICHT

Jullie zijn het zout van de aarde

Jullie zijn het licht van de wereld (Matteüs.5, 13 en 14)

N Na de vorige overweging over de laatste twee gelukkigprijzingen mocht u als lezer misschien denken dat we nu genoeg over de Bergrede hebben gezegd. Dat is allerminst het geval. We hebben nu wel gelezen door welke ervaringen of innerlijke gesteldheden we gelukkig kunnen worden. Maar in het vervolg van de tekst van Matteüs blijkt dat we met die ervaringen ook iets moeten doen. Wat overigens niet meer dan logisch is. Om het meteen maar actueel te maken: op dit moment staat in onze westerse wereld het christendom niet bepaald vooraan als het gaat om de daadwerkelijke concretisering van de items die in de Bergrede worden aangedragen. De kerken hebben zich in de voorgaande eeuwen misschien te weinig gerealiseerd dat de Bergrede heel precies aangeeft wat de essentie van christelijk leven is, ja zelfs wat het wezenlijke van het mens-zijn is. Soms hebben zij zelfs het tegenovergestelde gedaan. Het christendom heeft zich daardoor weinig geliefd gemaakt en staat niet op de eerste plaats in de westerse populariteitslijst. Dat weten wij christenen ook en daarom hebben we de neiging ons maar bescheiden op te stellen. Dat is te begrijpen, maar simpelweg onterecht.

De levensvisie van Jezus van Nazaret zoals die in de Bergrede wordt verwoord, is niet zomaar een manier van leven. Het is dé manier waarop het leven van een mens en dus van een samenleving überhaupt ingericht moet zijn. De christelijke boodschap staat niet buiten de rest van de wereld maar er middenin!

Niet voor niets gebruikt Jezus alledaagse beelden. Wij dienen 'het zout van de aarde' te zijn. Dat wil zeggen: de smaakmaker die laat zien hoe het leven geleefd dient te worden. Een smaakmaker geeft duidelijkheid, laat zien hoe het moet, laat ervaren hoe de maaltijd van het leven echt moet smaken. Dat doe je niet op een bescheiden wijze, smaakmakers zijn reclamemakers die iets aanprijzen. De Bergrede prijst het leven aan zoals het geleefd moet worden.

Wij worden aangespoord 'het licht van de wereld' te zijn. Er is dus geen reden waarom christenen in de schaduw zouden blijven. Het Bergredeverhaal is zo actueel en zo algemeen menselijk dat de lamp erop gezet moet worden. Er zijn inderdaad niet weinig mensen in de wereld die dat doen, die 'zout' en 'licht' zijn; talloze mensen die van de Bergrede nog nooit hebben gehoord, maar ook christenen die dat vanuit hun eigen overtuiging doen. In onze wereld met zijn oorlogen en rampen en alle andere actuele problemen is dat echter niet genoeg. Je mag en moet ook van de leiding van de georganiseerde christenen, de kerken, vragen om daarin voortrekkers te zijn, om hun achterban te stimuleren de opdracht van 'zout der aarde' en 'licht van de wereld' waar te maken. We mogen in onze binnenkamer bidden om verlossing uit alle ellende, maar daar hoort actie bij, zonder schaamte en zonder verlegenheid. We hebben iets essentieels te bieden en dat is – het zij nog maar eens gezegd – een ijzersterk verhaal.